

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „A. D. XENOPOL”

Andi Mihalache Adrian Cioflâncă
(coordonatori)

ISTORIA RECENTĂ ALTFEL

Perspective culturale

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI

2013

INSTALAREA COMUNISMULUI VĂZUTĂ DE LA TRIBUNĂ ȘI DIN STRADĂ. MOBILIZARE ȘI REPRESIUNE ÎN ROMÂNIA PÂNĂ LA MOARTEA LUI STALIN*

Adrian Cioflâncă , Adriana Radu*****

La Arhivele Naționale ale României s-au păstrat, în fondurile Comitetului Central al Partidului Comunist Român, rapoartele interne ale partidului privind modul în care moartea lui Stalin a fost receptată în România. Din acestea, aflăm un lucru surprinzător: în toată țara, în intervalul 6-9 martie 1953, s-au desfășurat adunări, mitinguri și alte manifestări de doliu – unele spontane, cele mai multe organizate – care au adunat aproape 7 milioane de oameni¹. Adică 40% din populația de atunci a țării². Or, aceasta ar însemna că *atunci s-a înregistrat cea mai mare mobilizare populară din istoria României* (cu excepția momentelor electorale și plebiscitare). Iată un lucru neștiut, pe care cu greu ni-l putem imagina pomenit în manualele de istorie.

Cum s-a ajuns la această mobilizare record? Au trecut 60 de ani de la moartea lui Stalin, între timp a apărut raportul lui N. Hrușciiov, comunismul s-a prăbușit, iar despre dictatorul sovietic s-a scris un munte de cărți care dezbracă totul de iluzii. Distanța temporală, detașarea emoțională și lucrurile pe care le știm astăzi despre stalinism fac retrospectiva dificilă. Tentația ar fi să punem totul pe seama aparatului de represiune și mobilizare al unui stat totalitar. Este o abordare corectă până la un punct: regimul comunist a fabricat într-un timp record mecanisme foarte eficiente de a produce mulțimi organizate. Dar nu toți cei strânși în adunări publice au ajuns acolo prin mobilizare mecanică și coerciție. A existat și participare spontană, voluntară, sinceră. Și, în general, istoria comunismului nu este doar istoria represiunii brute. Fără a lua în calcul participarea / mobilizarea, controlul social și cooptarea, nu vom înțelege decât o parte din poveste.

* Autorii doresc să transmită mulțumiri următoarelor persoane care au contribuit cu sugestii la documentarea acestui articol: Bogdan Cristian Iacob, Germina Nagăț, Cristian Vasile, Andi Mihalache, Elis Pleșa și Vladimir Tismăneanu.

** Cercetător științific la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași și membru al Colegiului Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.).

*** Consilier asistent în cadrul C.N.S.A.S.

¹ „Cum și-a exprimat durerea poporul român la moartea tovarășului Iosif Vissarionovici Stalin”, Raport din 12.03.1953, în Arhivele Naționale ale României (A.N.R.), fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (C.C. al P.C.R.) – Secția Organizatorică, dosar nr. 26/1953, f. 13 (o copie a raportului, dactilografiată diferit, se găsește în dosar nr. 27/1953, ff. 1-7).

² Conform datelor oficiale, la 1.07.1953, populația României era de 16.847.134 locuitori; vezi Direcția Generală de Statistică, *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, București, 1968, p. 70.

Studierea acestor fenomene se lovește mereu de o problemă structurală, cea a surselor. Cum aflăm care a fost de fapt situația? Pe de o parte, documentele oficiale, cele din arhivele Partidului și ale Securității, precum și publicațiile epocii sunt adesea mincinoase, uniformizatoare, marcate de mizantropie și, să-i spunem așa, de subiectivitate ideologică. Pe de altă parte, memoriile publicate după 1989 transmit experiențe insulare, unice și limitate spațial, pe care nu le putem generaliza decât cu mari precauții metodologice.

Și atunci? Evident, totul depinde de *designul* de cercetare al fiecărui cercetător, dar o regulă elementară ar fi ca sursele din cele două mari categorii să fie combinate și contrapuse. Oricât ar părea de simplu, nu se întâmplă foarte des acest lucru în studiile scrise în ultimii ani despre comunismul românesc.

Vă propunem aici un astfel de exercițiu, de istorie văzută concomitent de sus și de jos, de la tribună (istoria oficială, înregistrată în rapoarte publice sau secrete) și de pe stradă sau chiar din spațiul privat. Recordul de mobilizare din martie 1953 nu poate fi explicat dacă nu privim mai în urmă, la modul cum s-a instalat și consolidat regimul comunist. Pentru aceasta, vom face o scurtă trecere în revistă a metodelor de consolidare a puterii utilizate de puterea comunistă. Evident, nu toate detaliile asaltului comunist asupra României pot fi acoperite pentru că acesta poate fi subiectul unei cărți sau al mai multora. În selecția pe care o socotim relevantă, am apelat la documente din fondurile Comitetului Central al Partidului Comunist Român (C.C. al P.C.R.) și Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist (C.C. al U.T.C.) aflate la Arhivele Naționale ale României (A.N.R.) – pentru a analiza mobilizarea; dosare din Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.) – pentru a ilustra represiunea; memorii – pentru a vedea cum erau receptate măsurile noii puteri; și literatură teoretică privind relația dintre stat și societate sub stalinism. În privința literaturii memorialistice, ne vom servi de un ghid principal, un martor privilegiat: Annie Bentoiu, cu cartea sa de memorii privind anii '40-'50 (*Timpul ce ni s-a dat*³), una dintre cele mai bune scrise în România despre această perioadă de pe poziții democratice, liberale. Multe din episoadele importante ale celor două decenii care au răvășit țara au fost trăite direct de autoare și au fost reflectate cu o impresionantă forță analitică în această carte insuficient exploatată istoriografic până acum.

Mobilizarea stalinistă

Regimurile staliniste s-au remarcat prin accentul pus pe mobilizarea continuă și extinsă. Mobilizarea, care însemna un surplus de participare la treburile cetății, avea, în rețeta totalitară, numeroase funcții: confirmarea charisimei partidului și conducătorului, simularea participării democratice la actul de conducere, modelarea simbolică a „societății”, angajarea populației în siajul politicilor transformiste, stimularea emulației sociale în acord cu valori și ținte comuniste, educarea ideologică a tinerilor și (re)socializarea politică a adulților, transmiterea prin contagiune a conformismului politic și fricii, expunerea oamenilor în spații panoptice, ritualizarea și disciplinarea comportamentelor sociale, dislocarea indivizilor din mediile care le asigurau protecție și autonomie, controlul social, reprimarea „dușmanilor” interni și externi etc.

Stalinismul s-a arătat ambivalent față de masele populare: deși colectivist și, teoretic, demofil, a manifestat mai mereu neîncredere față de mulțimi, având o părere

³ Annie Bentoiu, *Timpul ce ni s-a dat. Memorii*, vol. I (1944-1946) și II (1947-1959), Humanitas, București, 2011.

proastă despre natura umană. Mizantropia stalinistă a făcut loc formulelor autoritare și coercitive de supunere și dirijare a mulțimilor⁴.

David Priestland, autorul unei cărți de referință despre mobilizarea stalinistă, a demonstrat convingător că doctrina comunistă – departe de a fi un bloc, un corp omogen și unitar de idei – a lăsat loc la dispute serioase privind relația dintre lider / partid și societate. Stalinismul a oscilat între mai multe jaloane ideologice: **scientism** (în acest caz, concepția conform căreia schimbarea în societatea umană este determinată de legi structurale, preponderent economice) și **voluntarism** (care spunea că revoluționarii pot provoca schimbarea indiferent de condițiile sociale și economice); **populism socialist** (care imagina că poporul virtuos și unificat va conduce lucrurile spre societatea perfectă, în care se va autoguverna) și **elitism** (care investea încrederea într-o avangardă vizionară menită a ghida societatea spre marea transformare); **politici exclusiviste**, disruptive (care puneau accent pe „ascuțirea luptei de clasă”, adică pe teroare), și **politici inclusive, unificatoare** (care făceau loc unor strategii neo-tradiționaliste, precum naționalismul, statismul, modernismul)⁵.

Am ordonat modelul teoretic al lui David Priestland astfel:

NON-ELITISM	(1) Non-elitist și voluntarist: Marx I, Stalin I.	(3) Non-elitist și scientist: Engels I, Kautsky.	SCIENTISM
ELITISM	(2) Elitist și scientist: Marx II, Lenin II.	(4) Elitist și voluntarist: Engels II, Lenin I, Stalin II.	VOLUNTARISM
NEO-TRADIȚIONALISM: Stalin II			

Marx a pretins că a conciliat cele două tradiții ale socialismului: cea elitistă, care insistă pe organizarea „științifică” a economiei, a lui Saint Simon, și cea populistă, reprezentantă de Robert Owen sau Wilhelm Weitling, care scotea în evidență rolul creator al poporului virtuos⁶. Adică modelul tehnocratic și cel „virtuocratic”.

În opera timpurie, Marx și-a arătat preferința pentru modelul (1), exprimând credința în forța revoluționară a proletariatului. În a doua parte a vieții, s-a mutat spre o viziune mai elitistă și scientistă – modelul (2), admitând că munca nu se poate autoregamenta, că este nevoie de ghidaj și autoritate, dar și că voința revoluționară are limite în fața legilor care guvernează evoluția omenirii⁷. Apelul socialiștilor populiști la insurecția clasei muncitoare și instalarea unei democrații participative a fost considerat prematur⁸. Modelul (3) era promovat de gradualiști, care pledau pentru înaintarea treptată spre socialism, respectând legile evoluției sociale, făcând compromisuri tactice cu ordinea burgheză, dar fără a pierde din vedere scopul final: revoluția și comunismul. Astfel de poziții se pot găsi la Engels și Kautsky, care se diferențiau de gradualismul fără revoluție al lui Bernstein⁹. Engels, totuși, s-a făcut remarcat mai ales ca un promotor al unei variante elitiste și voluntariste de comunism – modelul (4). El și-a petrecut o mare parte din timp pentru a arăta că legile societății indicau că revoluția era mult mai aproape decât s-a crezut (un soi de mesianism scientist) și că oamenii, ghidați

⁴ Adrian Cioflâncă, „The Communist Propagandistic Model. Towards a Cultural Genealogy”, în *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. X, nr. 3, București, 2010, pp. 447-482.

⁵ David Priestland, *Stalinism and the Politics of Mobilization. Ideas, Power, and Terror in Inter-war Russia*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

⁶ *Ibidem*, p. 22.

⁷ *Ibidem*, pp. 26-29.

⁸ *Ibidem*, p. 30.

⁹ *Ibidem*, p. 31.

de o elită revoluționară, odată ce înțelegeau forțele sociale și naturale, se puteau folosi de ele pentru a instaura noua ordine¹⁰. Doctrina revoluționară a lui Lenin evidențiază rolul de avangardă revoluționară al partidului bolșevic și ideea că acesta poate forța istoria. Totuși, după instalarea la putere și consolidarea poziției, confruntat cu nevoia de a fonda un stat funcțional, a temperat tendințele voluntariste, acordând o mare atenție funcționării economiei, elitei tehnice și ideii de ordine¹¹.

Stalin a pendulat, cu precădere, între voluntarismul populist (1) și cel elitist (4). Ambele forme de voluntarism („revivalism”, denumit de Priestland) insistau pe importanța revitalizării continue a partidului, prin mobilizare, suscitarea entuziasmului, verificarea loialității, sacrificiu; puneau accent pe importanța ideologiei, pe nevoia transformării culturale și a purificării ideologice; credeau că *politika* era mai importantă decât *tekhnika*, adică economia din tradiția tehnocratică. Voluntarismul populist se baza pe mobilizare extinsă, convocând membrii de partid obișnuiți împotriva elitei centrale și locale, dinăuntru și din afara partidului. Voluntarismul elitist era mai sceptic asupra maturității ideologice a maselor și insistă pe ideea de ordine și ierarhie, repunând pe rol funcția ordonatoare a liderilor de partid¹².

În perioada 1928-1930, Stalin a apelat la voluntarismul populist, având nevoie de participare populară la proiectele demarate de statul socialist. La începutul anilor '30, a reinstaurat ordinea și autoritatea partidului, preferând forme de mobilizare elitistă, controlată. În acest moment și-au făcut loc strategii clasice de putere – denumite în literatura de specialitate neo-tradiționaliste: acumularea puterii în mâinile unui grup de status (elita bolșevică, recrutată pe bază de origine socială, loialitate și sociabilitate politică) care își legitima poziția prin discurs politic clasic – populist, naționalist, statist etc. Măsuri represive precum cele de la sfârșitul anilor '30, din timpul Marii Terori, au avut însă efecte disruptive majore, subminând atât ideea de unitate promovată de populismul socialist, cât și autoritatea partidului din discursul elitist. Elitismul a ajuns să aibă ca referențial doar pe Stalin, fiind vremea exacerbării cultului personalității.

În unele momente, masele au fost invitate în scenă într-o mai mare măsură. Atunci când acest lucru avea efecte destabilizatoare, accentul cădea pe control și disciplină. Al Doilea Război Mondial l-a determinat pe Stalin să apeleze la discursul inclusivist, naționalist, lăsând în plan secund exclusivismul de clasă. Pe de altă parte, războiul a impus modelul militar care valorifica ordinea și ierarhia. Imediat după război, Stalin a fost tentat chiar de discursul tehnocratic, fiind dispus să mute atenția de pe politică pe economie, presat de nevoia reconstrucției. Spre sfârșitul vieții, însă, a dat semnul reluării mobilizării voluntariste și exclusiviste¹³.

Mobilizarea în timpul stalinismului românesc

Câteva din aceste variații de accent pot fi observate și în primii ani ai comunismului din România, de la instalare până la moartea lui Stalin. Vladimir Tismăneanu are dreptate să observe că nu s-a urmat o cale unică spre stalinizare și că nu a existat un master-plan inițial care să fi fost apoi aplicat pas cu pas¹⁴.

¹⁰ *Ibidem*, p. 32.

¹¹ *Ibidem*, vezi capitolele 1-2.

¹² *Ibidem*, p. 41 și urm.

¹³ *Ibidem*, vezi capitolele 3-5.

¹⁴ Vladimir Tismăneanu, „Introduction”, în idem (ed.), *Stalinism Revisited. The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*, Central European University Press, Budapesta – New York, 2009, p. 3.

În perioada 1944-1947, comuniștii români s-au folosit de **voluntarismul populist**: a fost o fază de asalt asupra instituțiilor statului, bazată pe mobilizare extinsă și inclusivă, obținută cu prețul unor compromisuri tactice, al unor alianțe cu alte forțe politice și al unor strategii electorale de tip *catch-all* (politica de front popular). Mulțimile au fost instrumentate împotriva forțelor democratice, în nenumărate manifestații și contramanifestații. 1945 a fost anul mitingurilor, înregistrându-se de câteva ori incidente grave în stradă: mai cunoscute au fost cele din februarie, în timpul manifestațiilor pro și contra guvernului Rădescu, și noiembrie, cu ocazia adunării pro-monarhiste și anticomuniste din București, de ziua regelui¹⁵. Pe fondul prăbușirii autorității instituțiilor statului și beneficiind de protecția trupelor sovietice aflate în țară, gărzile cetățenești ale Frontului Național Democrat (F.N.D.), o grupare de formațiuni pro-comuniste, au organizat acțiuni de tip *vigilante*, specifice *mișcărilor totalitare*, operând arestări în locul poliției¹⁶, atacând susținători ai partidelor democratice, încercând să ocupe instituții și fabrici sau să împartă pământul la țărani¹⁷. Era o atmosferă apăsătoare, de criză profundă, marcată de pierderile din război, prezența armatei sovietice, colapsul instituțiilor, lipsurile de toate felurile și atmosfera încărcată de confruntare ideologică ducând până la confruntări fizice, violente¹⁸. O analiză făcută de P.N.L. pentru a prezenta situația din România Statelor Unite descrie metodele utilizate de comuniști pentru mobilizarea muncitorilor:

[...] masa de manevră a Partidului Comunist, compusă din muncitori scoși din fabrici sub presiunea concedierii și sub amenințarea pistolului, purtau prin oraș plancarde în care se cereau arestarea dușmanilor poporului și plecarea guvernelor din care Partidul Comunist făcea parte. Atunci când partidele adverse contramanifestau, ele erau atacate de echipele comuniste înarmate, manifestații erau loviți și mulți dintre ei ridicăți și reținuți la sediile ascunse ale Partidului Comunist. [...]. Așa au fost răsturnate cele două guverne Sănătescu, așa a fost răsturnat guvernul Rădescu, așa a fost instalat guvernul Groza¹⁹.

Annie Bentoiu a asistat de la balconul apartamentului în care locuia la manifestația F.N.D. din Piața Palatului, din 24 februarie 1945: „De la balcon, în acea după-amiază, am putut vedea manifestații, pancartele, steagurile roșii, apoi s-au auzit răpăieli și oamenii s-au împrăștiat în goană, aruncându-și însemnele pe jos. S-au regrupat cumva, apoi s-a răpăit din nou și s-au împrăștiat definitiv”²⁰. Nu se știe nici până astăzi, cu certitudine, cine a tras atunci – au fost acuzate fie autoritățile de represiune, fie comuniștii și sovieticii de diversiune. Cert este că presa controlată de comuniști a impus o grilă de lectură a evenimentelor, scriind, sub semnătura lui Silviu Brucan, despre „Călăul Rădescu” care ar fi organizat „un sângeros masacru în Piața Palatului”²¹. Soarta guvernului Rădescu a fost decisă atunci.

¹⁵ Gheorghe Onișoru, *Alianțe și confruntări între partidele politice din România (1944-1947)*, Fundația Academia Civică, București, 1996, pp. 207, 223.

¹⁶ Detalii despre arestări se găsesc în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar D 204.

¹⁷ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 204 și urm.; Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Editura All, București, p. 197 și urm.

¹⁸ Natalia Tampa, „Starea de spirit din România la începutul anului 1945”, în *6 martie 1945. Începuturile comunizării României*, Editura Enciclopedică, București, 1945, pp. 312-318.

¹⁹ „Care sunt mijloacele prin care Partidul Comunist și guvernul Groza exercită teroarea asupra adversarilor politici și asupra cetățenilor”, Raport P.N.L. din 13.09.1945 adresat lui Mark Ethridge, în Ioan Scurtu (coord.), *România. Viața politică în documente: 1945*, Arhivele Statului din România, București, 1994, p. 424.

²⁰ Annie Bentoiu, *op. cit.*, vol. I, p. 55.

²¹ Silviu Brucan, „Călăul Rădescu a organizat eri un sângeros masacru în Piața Palatului”, în *Scânteia*, an II, nr. 151, 26.02.1945, pp. 1-2; Miron Constantinescu a semnat sub același titlu mare de pe pagina 1 un editorial violent care se termină cu îndemnul „Moarte fasciștilor!”.

În toamnă, Annie Bentoiu a luat parte la manifestația din 8 noiembrie 1945. Regele părea în ochii multora o ultimă redută împotriva comunismului și o ultimă speranță. Din acest motiv, la manifestația din Piața Palatului a participat foarte multă lume, fiind cea din urmă adunare publică pro-democratică de anvergură. Annie Bentoiu a asistat la momentul în care două camioane pline cu zeci de muncitori înarmați cu bâte au ajuns în piață pentru a sparge adunarea. Agresorii au fost însă copleșiți de mulțime. Au apărut și câțiva motocicliști care au încercat să împrăstie lumea, dar au fost placați de mulțimea furioasă. După care, autoritățile – era deja guvernul Petru Groza – au început să tragă în mulțime, făcând multe victime, și să opereze arestări²². *Scânteia* titra contrariul, pe limba propagandei comuniste: „Partidele istorice au organizat acțiuni anarhice. S-a urmărit tulburarea ordinii de Stat și a liniștei publice. Bandele lui Maniu și Brătianu au atacat instituții publice, au maltratată și asasinat soldați și cetățeni pașnici. Ministerul de Interne a luat măsuri din cele mai severe pentru apărarea libertăților cetățenești”²³. Începuse represiunea.

Anul 1946 a fost marcat de lunga campanie pentru alegerile, falsificate, din noiembrie²⁴, muncitorii din fabrici fiind mobilizați adesea ca grupe de șoc împotriva militanților partidelor democratice²⁵. Manifestațiile publice au fost mai strict reglementate, iar noile prevederi au fost aplicate mai ales împotriva democraților²⁶.

Țintele represiunii au fost alese cu precădere din afara partidului (din rândul liderilor partidelor democratice și extremiste, al deținătorilor de funcții în guvernările de până în 1945, al oamenilor în uniformă implicați în campania din Est și al criminalilor de război). Represiunea era categorială și întrucâtva predictibilă. În aparență, grosul societății era menajat. În chestiunea agrară, de pildă – foarte importantă într-o țară cu 75% populație rurală²⁷ –, Partidul Comunist a recurs la o diversiune, evitând să spună că va urma colectivizarea; guvernul pro-comunist al lui Petru Groza a introdus o reformă agrară, de împrăștierea a țăranilor, miza fiind provocarea unor conflicte suplimentare între marii proprietari și țărani²⁸. De altfel, suscitarea conflictelor între diferite segmente ale societății a fost o constantă în strategia de putere comunistă, care a știut să catalizeze resentimentul, invidia socială, cupiditatea și nihilismul distructiv ale unor grupuri sociale²⁹.

O altă diversiune a fost amestecarea *setului de măsuri vizând defascizarea*, cerute mai peste tot în Europa postbelică, impuse României prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944 (descalificarea administrativă, prin Decretul-lege nr. 221/1945, a militanților fasciști, a membrilor guvernării antonesciene și a colaboraționiștilor; penalizarea criminalilor de război și a celor vinovați de dezastrul țării, prin Decretele-lege

²² Annie Bentoiu, *op. cit.*, vol. I, pp. 96-97.

²³ *Scânteia*, an XVI, nr. 375, 10.11.1945, p. 1.

²⁴ Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii. „Alegerile” din 1946*, Editura RAO, București, 2006.

²⁵ Vezi, de exemplu, Raportul S.S.I. despre atacarea studenților țărăniști din Cluj de către muncitorii comuniști, pe 6 martie 1946, la un an de la instalarea guvernului Petru Groza: în Ioan Scurtu (coord.), *România. Viața politică în documente: 1946*, Arhivele Statului din România, București, 1996, pp. 128-129.

²⁶ „Ordin circular nr. 1522/31 ianuarie 1946 al Prefecturii Capitalei”, în *ibidem*, pp. 98-99.

²⁷ Direcția Centrală de Statistică, *Recensământul populației din 21 februarie 1956. Rezultate Generale*, București, 1959, p. 8. Ponderea de 75% se referă la anul 1945.

²⁸ Dorin Dobrinu, „Colectivizarea agriculturii și represiunea împotriva țăranilor din România (1949-1962)”, în Ruxandra Cesereanu (coord.), *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Polirom, Iași, p. 109; pentru mai multe informații, vezi Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1945 în România*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2000.

²⁹ Vladimir Tismăneanu, *The Devil in History. Communism, Fascism, and Some Lessons of the Twentieth Century*, University of California Press, Berkeley / Los Angeles / London, 2012, p. 192.

nr. 50/1945, 51/1945, 312/1945 și Legea 291/1947 cu modificări), *cu represiunea politică* îndreptată împotriva adversarilor politici și a celor care erau ostili sau erau considerați ostili instalării comunismului. În multe situații, *măsurile retributive au fost folosite pentru a raționaliza și acoperi represiunea politică*. Marile mobilizări în stradă coregrafiate de comuniști au cerut condamnarea fasciștilor și a criminalilor de război, au impus mitul „luptei pentru pace” („Luptăm pentru pace!” a devenit formulă de salut și adresare, în relații directe și corespondență, ca un omagiu de fidelitate declarat noului regim) și i-au glorificat pe aliații sovietici. Escaladarea retorică, în limba de lemn devenită limbă oficială, prin care partidele democrate erau asociate fascismului, s-a produs în februarie 1945 și a devenit apoi o constantă în campaniile de presă extrem de agresive împotriva liberalilor și țărăniștilor. Era aplicată astfel definiția dimitrovistă a fascismului care vedea în acesta un derivat al capitalismului și, printr-o sofistică tipic totalitară, partidele democrate care au apărat vechea ordine erau tratate ca fasciste.

În intervalul **1948-1953**, după ce comuniștii s-au asigurat de controlul asupra puterii, prin preluarea instituțiilor, forțarea abdicării regelui și oprimarea partidelor democratice, au apelat la mecanisme de mobilizare controlată specifice **voluntarismului elitist**.

Cadrele de funcționare ale statului și societății au fost schimbate radical: se proclamă republica (30 decembrie 1947), apar două noi Constituții (1948 și 1952), care dau profilul totalitar al statului după model sovietic, este introdusă o nouă organizare administrativă (1950, 1952), două stabilizări monetare (1947 și 1952), sunt reorganizate cultele, învățământul, presa, sindicatele, legislația muncii etc., este schimbat profilul ocupațional și mediul de rezidență pentru foarte multă lume, statul și economia sunt sever centralizate și supuse controlului politic al Partidului Muncitoresc Român (P.M.R.) și Securității (ambele constituite formal în 1948). Administrația publică, magistratura, armata, presa etc. au suferit schimbări radicale.

Prin urmare, *mobilizarea politică a fost dublată de mobilizare socială*. Conform definiției clasice date de Karl W. Deutsch, mobilizarea socială înglobează o serie de schimbări aduse de tranziția spre modernitate, care înseamnă: schimbarea pentru mari grupuri de oameni a cadrului social și instituțional, a mediilor de apartenență, statutului și identității sociale, modificări în privința rezidenței, ocupației, sociabilităților și rolurilor sociale, a tipurilor de acțiune în societate, a experiențelor și așteptărilor, a memoriei personale, obișnuințelor și nevoilor etc.³⁰. Ordonarea acestor schimbări după o rețetă ideologică radicală, intruziunea politică prin grăbirea ritmului schimbării și impunerea autoritară a acesteia, cu prețul unui mare număr de victime, au dat transformărilor din România la momentul instalării comunismului aspectul unei inginerii sociale brutale, de tip totalitar. Dizolvarea mediilor de apartenență care protejau individul înainte vreme, monopolizarea sferei publice și controlul sferei private au făcut ca oamenii să devină vulnerabili și dependenți în fața patronajului comunist.

Teroarea a fost combinată cu cooptarea prin cointerese. Răsturnarea ierarhiilor sociale a reprezentat tragedia unora și șansa altora.

A fost perioada unei mari mobilități sociale pe verticală și între sat și oraș³¹. În intervalul de timp care ne interesează aici, au fost lansate marile campanii de tip stalinist: șantierul tineretului (1947), naționalizarea (1948), colectivizarea (1949), Canalul Dunăre – Marea Neagră (1949), Casa Scânteii (1949), planificarea (anuală în

³⁰ Karl Deutsch, „Social Mobilization and Political Development”, în *American Political Science Review*, nr. 55, 1961, pp. 493-514.

³¹ Adrian Cioflâncă, *op. cit.*, p. 476 și urm.

1949 și 1950, cincinală apoi), industrializarea, urbanizarea, alfabetizarea de masă, electricizarea etc. Centralizarea a însemnat politicizare și birocratizare. Toate acestea au creat, pe lângă victime, și noi categorii de beneficiari. Stephen Kotkin a scris o carte admirabilă despre fascinația exercitată de stalinism ca *forță civilizatoare*³².

Între 1948 și 1956, ponderea populației urbane din total a crescut spectaculos, de la 23,4% (3.713.139 persoane) la 31,3% (5.474.264)³³, prin migrație și schimbarea statutului unor localități. O atenție mare a fost acordată alfabetizării adulților, România având până atunci cifre dezastruoase la capitolul știință de carte (conform unei statistici, în 1945 existau 4 milioane de analfabeți³⁴ la o populație de circa 15 milioane). Populația ocupată în așa-numitul „sector socialist” (adică la stat, în directă dependență de partidul-stat) a crescut de la 26% în 1950 la 36,7% în 1953 și la 39,1% în 1955³⁵. La nivelul anului 1953, 69,6% dintre români lucrau în agricultură (iar, dintre aceștia, 11,6% lucrau în sectorul socialist), 12,5% în industrie (92,2% sector socialist), 4,8% în construcții (97,2% sector socialist), 7,6% în așa-numita „sferă neproductivă” (învățământ, sănătate, administrație de stat – 97% sector socialist)³⁶. Așadar, vedem un grad foarte mare de dependență de locurile de muncă controlate de stat / partid.

Atunci când beneficiul nu era real, acesta era întreținut propagandistic. Naționalizarea întreprinderilor, de pildă, a fost îmbrăcată în iluzia participării societății la proprietatea și administrarea fabricilor. Iată cum apare ideea mobilizării în Instrucțiunile Partidului Muncitoresc Român privind desfășurarea acțiunii de naționalizare (11 iunie 1948):

La ora 14.00 vor începe meeting-urile în întreprinderile naționalizate. La aceeași oră se va radiodifuză ordinul guvernului de ocupare a întreprinderii. Meeting-ul va dura cel mult o oră. Până la terminarea meeting-ului nimeni nu va avea permisiunea de a ieși din fabrică [...]. Se vor vota moțiuni și telegrame către Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Marea Adunare Națională și Guvern. Tot a doua zi se vor ține meeting-uri cu aproape toți salariații din întreprinderile de stat și nenaționalizate. Se va sublinia importanța evenimentului, se vor lua angajamente de muncă, se vor vota moțiuni și telegrame către Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român și Guvern³⁷.

La radio, subiectul a fost tratat îndelung și transmis la pachet cu știrea care spunea că guvernul sovietic a redus cu 50% reparațiile de război datorate de România³⁸.

Au fost și scene numeroase de preluare violentă. Annie Bentoiu evocă ocuparea și jefuirea domeniului de la Tescani, deținut de compozitorul George Enescu, după trecerea acestuia la stat.

Ca în multe locuri din țară, scrie Annie Bentoiu, măsura a dat semnalul prădăciunilor. Sătenii și-au împărțit mobila, tablourile, lămpile și covoarele, iar cărților din bibliotecă, strânse într-un mare morman în fața casei, li s-a dat foc, cei mai zeloși dintre cei de față

³² Stephen Kotkin, *Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization*, University of California Press, Berkely / Los Angeles / Oxford, 1997.

³³ Direcția Generală de Statistică, *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, București, 1968, p. 66.

³⁴ „Raport al tovarășului Paul Cornea asupra muncii culturale în rândurile tineretului din 20.12.1951”, în A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 21/1951, f. 4.

³⁵ Direcțiunea Generală de Statistică, *Anuarul Statistic al Republicii Populare Române*, București, 1957, p. 71.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Cf. Gheorghe Onișoru, „Realități economice de la stabilizare la naționalizare”, în Romulus Rusan (ed.), *Anul 1948 – instituționalizarea comunismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmației (19-21 iunie 1998)* (Analele Sighet 6), Fundația Academia Civică, București, 1998, p. 180.

³⁸ Elena Perdichi, „Naționalizarea la Radio București”, în Romulus Rusan (ed.), *Anul 1948*, pp. 189-191.

răvășindu-le cu furca. [...] Locuința a căpătat apoi, timp de vreo douăzeci de ani, întrebuințările cele mai diverse: a fost stațiune de mașini și unelte agricole, școală agricolă profesională și chiar crescătorie de găini³⁹.

Revenind la manifestațiile publice, s-a văzut că expresia publică a „poporului muncitor” a fost atent controlată și caligrafiată. Propaganda a inundat țara cu exortații, apeluri la voluntariat și sacrificiu, întrecere socialistă și stahanovism, subscripții publice, entuziasm și vigilență. Reconstrucția postbelică și construcția socialismului nu erau atât o chestiune de știință a modernizării, cât una de pasiune revoluționară și gândire corectă ideologic.

Documentele din arhiva C.C. al P.C.R., încă insuficient exploatate de istoria socială, arată extraordinarul efort politic făcut de noul regim pentru disciplinarea societății și asigurarea conformismului politic. Marile adunări publice erau controlate strict. Acestea erau organizate, cu precădere, în zile precum 6 martie, 1 mai, 23 august și cu ocazia sărbătorilor sovietice. Rostul acestora era de *celebrare* a regimului comunist, a Uniunii Sovietice, a lui Stalin și a liderilor comuniști români, și de *contestare* a Occidentului și adversarilor din interior.

Performanța organizatorică era remarcabilă. La adunarea din 1 mai 1949, de exemplu, au fost adunați în Piața Victoriei din București nu mai puțin de 450.000 de oameni⁴⁰. Și despre această manifestație ne-a lăsat o mărturie Annie Bentoiu, în memorii: „De 1 mai 1949 am participat totuși, împreună cu studenții din anul patru, la prima manifestație importantă din țară. Urieșenia ei, numărul enorm de oameni convinși în diferite feluri să participe, nesfârșitele coloane care păreau a fi, la intersecții, confluența unor râuri, severitatea celor care ne încadrau, toate la un loc compuneau un fel de tablou strivitor și cât se poate de real”⁴¹. Martora noastră a luat parte și la manifestația de 1 mai din 1952:

Ca de obicei, manifestația de 1 mai a beneficiat de o vreme superbă. Între cele două războaie, în copilăria noastră, oamenii se duceau în acea zi „la iarbă verde” și picnicurile prelungite până spre seară deveniseră un soi de veselă tradiție. În 1952, defilările de tip sovietic erau obligatorii numai de câțiva ani; eram încă pe cale să ne obișnuim cu ele. [...] Manifestațiile de la începutul anilor '50 aveau cu totul altă semnificație și altă mizanscenă. În primul rând, erau ceva nou, care nu existase înainte și ne era dintr-odată impus. Obișnuți să ne mișcăm liber, nu ne plăcea să fim aliniați și numărați de mai multe ori în rânduri de câte zece, ca niște soldați. Apoi, atmosfera era tensionată și sumbră. Te puteai pomeni lângă câte un necunoscut, care-ți reproșa câte o remarcă sau o glumă nelalocul ei. Pancartele, steagurile și panourile cu lozinci, lucrute și lipite în lungi ore suplimentare, formau o adevărată pădure. Căldura, soarele, numărul enorm de participanți, lipsa de experiență a organizatorilor, tensiunea difuză care domnea între participanți, toate la un loc alcătuiau o încercare fizică și psihică destul de serioasă. [...] În acel an, am ajuns de-abia pe la prânz în Piața Bălcescu (unii îi mai spuneau încă Piața Brătianu). Crezusem că acolo voi putea s-o cotesc spre casă, dar în marele spațiu gol a fost imposibil: circulația era oprită, bineînțeles, în toate cele patru sensuri. Nu de mult, în timpul mersului, cineva îmi pusese în mâini, cu un gest autoritar, un steag roșu. Era destul de greu și prăjina de lemn pe care flutura pânza fusese dată cu o vopsea cărămizie pe care căldura soarelui și a mâinilor o topea; mâinile mi-erău mănjite până dincolo de încheietură, iar petele mi-au părut atunci că desenează niște cătușe simbolice. Începând cu Piața Romană, ne-a întâmpinat o surpriză: de o parte și de alta a fluviului uman erau înșirați milițieni. Stăteau drept, umăr la umăr, cu

³⁹ Annie Bentoiu, *op. cit.*, vol. I, p. 262.

⁴⁰ Ioan Lăcustă, *1948-1952. Republica Populară și România*, Curtea Veche, București, 2005, p. 91.

⁴¹ Annie Bentoiu, *op. cit.*, vol. II, p. 181.

fața spre noi, îndiguindu-ne și uitându-se în gol pe deasupra capetelor noastre. Din acel moment, n-am mai schimbat nici o vorbă unul cu altul și fiecare din noi a devenit mai singur. Oricum, din timp în timp cineva striga cu putere lozinci, iar noi trebuia să emitem urale. Lozinca cea mai frecventă era „Slavă lui Stalin!” Ritmul pașilor puncta obsedant accentul cuvintelor⁴².

Aceste observații profunde citate *in extenso* ne ajută să înțelegem atenția acordată de regimul comunist ritualurilor publice desfășurate sub forma unor asemenea manifestații. Acestea deveneau spațiu panoptic, de supraveghere disciplinară⁴³, pe verticală (a mulțimii de către autorități) și orizontală (între participanți). De asemenea, erau medii de stimulare a fricii și conformismului. Paradoxal, deși era epoca mulțimilor, Annie Bentoiu și alții evocă insistent senzația de singurătate – insularizarea oamenilor sub efectul suspiciunii reciproce, izolarea lor în fața puterii discreționare a regimului. Rezumând viața sub comunism, scrie: „Am viețuit cu toții într-o tăcere timorată, fiecare cunoscându-și bine numai propria istorie și asta timp de mai multe decenii”⁴⁴.

Instrucțiunile fixate de partid pentru organizarea manifestațiilor de 1 mai ne dau informații utile despre mecanismele de mobilizare folosite de regimul comunist. Acestea arată câteva principii: control politic strict, gradare a acțiunilor, de la capilaritate la masivitate, evitarea simbolisticii alegorice în folosul semnificării specifice realismului socialist, preeminența simbolurilor comuniste în fața celor naționale, disciplină cvasi-militară a grupurilor de oameni, separarea și sublinierea câtorva din părțile constitutive ale corpului „poporului” comunist, solemnitate deplină.

Iată ce spuneau aceste instrucțiuni în 1948, la puțin timp după proclamarea republicii comuniste⁴⁵ (de altfel, modelul de desfășurare va rămâne valabil și în anii următori⁴⁶). Era obligatoriu ca toate manifestările să fie organizate sub egida P.M.R. și a Guvernului. Îndrumătorii politici erau trimiși din timp în toate zonele țării, în orașe și sate, pentru a pregăti oamenii și recuzita. Pregătirea însemna detalierea logistică și „prelucrarea” ideologică. Îndrumătorii trebuiau să organizeze, cu ajutorul responsabililor locali, scurte adunări și mitinguri preliminare, care să pregătească marea adunare din 1 mai. Întrucât în comunism era abolită distanța dintre cuvânt și faptă, iar propaganda căpăta o dimensiune executivă⁴⁷, pregătirea manifestației propriu-zise era însoțită de accelerarea întrecerii socialiste, depășiri de plan, raportarea rezultatelor și noi angajamente⁴⁸. Este ceea ce politologii au numit, răsturnând o cunoscută formulă weberiană, „charismatizarea rutinei” – adică efortul de a transforma banalitatea activității zilnice într-o structură economică sau birocratică, într-o epopee politică în care erau implicate puteri supranaturale și susțineri populare copleșitoare⁴⁹.

⁴² *Ibidem*, p. 361-363.

⁴³ Vezi Adrian Cioflâncă, „Studiul ritualurilor politice. O retrospectivă istoriografică”, în *Ritualuri politice în România modernă*, număr tematic al revistei *Xenopoliana. Buletinul Fundației Academice „A. D. Xenopol”*, editat de Andi Mihalache și Adrian Cioflâncă, XIV, 1-4, 2006, pp. 3-17.

⁴⁴ Annie Bentoiu, *op. cit.*, vol. II, p. 312.

⁴⁵ „Instrucțiuni cu privire la campania de 1 Mai”, în A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 63/1948, ff. 3-12.

⁴⁶ Vezi, spre comparație, A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 18/1953, ff. 15-17, 21-28; dosar nr. 35/1955, ff. 1-7.

⁴⁷ Adrian Cioflâncă, *op. cit.*, p. 477.

⁴⁸ Zilele de 1 mai din anii următori vor fi, de asemenea, însoțite de apeluri la intensificarea întrecerii socialiste. Vezi, de exemplu, A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 104/1950, ff. 106-108; dosar nr. 7/1953, ff. 47-48.

⁴⁹ Michael Shafir, „România”, în Martin McCauley, Stephen Carter (eds.), *Leadership and Succession in the Soviet Union, Eastern Europe and China*, MacMillan, Londra, 1986, pp. 125-126.

Conform Instrucțiunilor, manifestarea din 1 mai „va trebui să însemneze o desfășurare masivă și puternică a forțelor”. Corpurile delimitate în masa adunării erau armata, care deschidea manifestația, muncitorii (cu evidențierea fruntașilor din fabrici și a voluntarilor din șantierele naționale), țăranii și tinerii. Nu era voie să se prezinte care alegorice, ci doar panouri cu chipuri, lozinci și cifre – într-o manieră de prezentare textuală a mulțimii. În panteonul expus se găseau Marx, Engels, Lenin și Stalin, secretariatul partidului (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu, Ana Pauker, Vasile Luca), președintele Consiliului de Miniștri (Petru Groza), președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale (C.I. Parhon), Louis Saillant (conducător al Rezistenței franceze, lider în mișcarea sindicală internațională), Gh. Apostol și Kuznețov (probabil Nikolai Kuznețov, figură legendară a serviciilor secrete sovietice). Steagurile urmau să fie 70% roșii și 30% tricolore, atmosfera solemnă fiind păstrată și prin evitarea unor întâmplări hilare, cum era „situația intolerabilă când tablourile mișcării muncitorești, a[le] Guvernului, se găsesc prin toate bodegile, așezate la tejghele”. În fine, foarte important, organizatorii erau avertizați să elimine concurența altor sărbători. De exemplu, ziua de 1 mai cădea într-o sâmbătă și era ajunul Paștelui. Alte sărbători „populare” erau interzise sâmbătă și permise abia duminică, la concurență cu manifestări artistice și competiții sportive organizate de stat⁵⁰. Instrucțiunile trimise în U.T.M. păstrau aceleași principii de organizare ca la partid⁵¹.

Preocuparea de a concura sărbătorile populare și religioase, cu putere de apel mai mare pentru majoritatea populației, a rămas o obsesie a regimului comunist. Într-o circulară a C.C. al U.T.M., din decembrie 1949, se spune explicit: „Activitatea de Propagandă și Agitație a U.T.M.-ului începând din ziua de 22 Decembrie a.c. până la 1 Ianuarie 1950, inclusiv, va fi concentrată în acțiuni culturale artistice, care să aibă scopul de a sustrage tineretul de sub influența obiceiurilor mistice”. Alternativ, accentul urma să cadă pe aniversarea proclamării republicii la 30 decembrie⁵².

Modelele de acțiune fuseseră fixate de P.M.R. cu un an înainte. Premiza de la care pleca partidul era următoarea:

De sărbătorile de iarnă (Crăciunul, Anul Nou) sunt legate anumite datini și obiceiuri. Organizațiile de Partid, cu sprijinul organizațiilor de masă și a[l] instituțiilor culturale, vor da acestor manifestări un conținut progresist, care să reflecteze spiritul luptei de clasă, să popularizeze cuceririle poporului muncitor de la orașe și sate pe drumul construirii socialismului în țara noastră, să fie îndemn la muncă constructivă, la lupta pentru pace și progres, împotriva propagandei războinice a imperialiștilor.

Înainte de plecarea în vacanță, erau programate serbări și șezători culturale. Pomul de Crăciun era organizat de syndicate. Mersul cu colindatul și uratul (capra, irozii, ursul) urma a fi desfășurat pe baza unor îndrumătoare publicate de Ministerul Învățământului Public – cu texte reformulate în limbaj secularizat – și sub supravegherea organizațiilor de masă pentru tineret. Toate manifestările de grup trebuiau autorizate de Ministerul Afacerilor Interne, la propunerea organizațiilor de tineret, care erau la rândul-le controlate de organizațiile de partid. Pe 30 decembrie, Ziua Republicii, și la revelion erau programate expuneri politice⁵³. Indicațiile de peste un an veneau cu precizări.

⁵⁰ „Instrucțiuni cu privire la campania de 1 Mai”, în fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 63/1948, ff. 3-12.

⁵¹ „Circulară în vederea pregătirii și participării organizației noastre la sărbătorirea zilei de 1 Mai”, în A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 35/1949, ff. 17-18.

⁵² „Circulară C.C. al U.T.M. din 6.12.1949”, în A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 27/1949, ff. 42-43.

⁵³ A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 64/1948, ff. 73-74.

Pomul de Crăciun devenea „sărbătoarea pomului”, care urma a fi organizată nu de Crăciun, ci în zilele de 29, 30, 31 decembrie.

Pe cât va fi posibil, organizațiile U.T.M. dela oraș să nu organizeze echipe de colindători. La sate, unde acest obicei este mai înrădăcinat, să se vegheze ca cei ce fac parte din asemenea echipe să aibă colinde progresiste și aprobarea Organelor de Stat din localitatea respectivă. Aceste echipe vor cuprinde între 3-10 tineri. *Se va ține seama ca în ele să nu intre fii de chiaburi, deoarece aceștia pot încerca să denatureze urările și colindele. Organizațiile U.T.M. au datoria să vegheze pentru ca dușmanul de clasă să nu strecoare propagandă otrăvită în timpul acestor manifestări*⁵⁴.

În 1951, a fost introdusă o „Decadă culturală” în zilele sărbătorilor de iarnă, cu manifestări laice și politice. Prim-secretarul de atunci al U.T.M., Gheorghe Florescu, observa într-o ședință a Biroului C.C. al U.T.M.:

Decada Culturală pentru sărbătorile de iarnă este bine venită. Cred însă că prin aceasta noi confirmăm diferite sărbători, pe care țaranii le vor interpreta într-un fel. Noi trebuie să întărim căminele culturale, să trimitem aparate de radio la sate. În zilele de sărbători, să se organizeze activitate culturală la sate, să se umple golul acestor zile⁵⁵.

Iată și o notiță din jurnalul scriitoarei Aida Vrioni, aparent banală, dar care înregistra încă o șicană a autorităților împotriva tradițiilor religioase: „Luni, 24 decembrie [1951]. Ajun de Crăciun. Magazinele închise. Modă nouă! Lumea e furioasă că n-are de unde-și cumpăra cele necesare pentru Crăciun”⁵⁶.

Îngrijorare stârnea și sărbătorirea Paștelui. Un plan de „Măsuri ce trebuiesc luate în legătură cu zilele de paști”, din 1950, susținea: „În acest an paștele cade în plină campanie de însămânțări și se serbează în același timp de către ortodoksi [sic!] și catolici (9-11 aprilie). Dușmanul de clasă va căuta să folosească și acest prilej pentru a lovi sub diferite forme în regimul nostru”. Activiștii erau îndrumați să-și petreacă timpul între oameni, pentru a-i supraveghea și a păzi sediile de partid, precum și pentru a le ține discursuri despre pace și agricultură. Nu erau permise zile libere înainte de ajunul Paștelui. Sărbătorile urmau a fi jalonate cu standuri de publicații politice și caravane cinematografice. În Ateneele Populare și Căminele Culturale erau organizate manifestări artistice și culturale despre lupta pentru pace, precedate de cuvântări cu trasări de sarcini. Mai erau recomandate competițiile sportive, excursiile, vizitarea unor obiective. Muncitorilor membri de partid le revenea sarcina să facă agitație politică în rândul rudelor și al țăranilor⁵⁷.

Aida Vrioni notează în jurnalul ei, în 1951: „Nu se mai serbează decât sărbătorile laice: aniversările câtorva fapte care marchează evoluția socialismului în curs. Atunci se bucură poporul, dar nu se odihnește. Bucuria e dinamică, nu statică și mulțimea trebuie să și-o arate prin mers și strigăte, timp de câteva multe ceasuri. Dar, cel puțin, știe că s-a bucurat”⁵⁸.

Pe scurt, scenariul comunist viza ocuparea timpului privat al oamenilor, supravegherea lor, precum și concurența sau suprascrierea semnificațiilor religioase ale sărbătorilor.

⁵⁴ A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 35/1949, f. 18. Subliniere în original.

⁵⁵ „Proces verbal al ședinței Biroului Central al Uniunii Tineretului Muncitor” din 12.12.1951, în A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 11/1951, f. 258.

⁵⁶ Cf. Ioan Lăcustă, *op. cit.*, p. 257.

⁵⁷ A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 83/1950, ff. 1-3.

⁵⁸ Notițele Aidei Vrioni au fost incluse în Ioan Lăcustă, *op. cit.*, p. 256.

Manifestațiile de 23 august, pe lângă obișnuitele mitinguri cu pancarte și scandări, aveau o dimensiune comemorativă pronunțată. Peste tot în țară, erau depuse coroane de flori la mormintele și monumentele eroilor sovietici. Tinerii trebuiau să poarte seara panouri, portrete și lozinci luminate de becuri electrice și, în colaborare cu armata, să organizeze retrageri cu torțe (ritual utilizat înainte cu precădere de militanții fasciști, motiv pentru care s-a renunțat repede la el). Semnificația aniversării loviturii de stat din 23 august 1944 a cunoscut, așa cum se știe, resemantizări succesive până la sfârșitul regimului comunist, dar este de reținut că, la început, înainte de a deveni „revoluție de eliberare națională”, era preponderent o sărbătoare comemorativă în cinstea Armatei Roșii. Supravegherea era mai strictă decât în alte cazuri, pentru că apăreau gesturi de protest la adresa U.R.S.S. și a regimului comunist român: erau aruncate manifeste, distruse simboluri comuniste, rupte afișe sau chiar erau incendiate clădiri și depozite⁵⁹.

Încă și mai mare atenție era acordată momentelor de celebrare a liderilor și simbolurilor sovietice.

În 1949, se împlineau 13 ani de la adoptarea Constituției sovietice pe 5 decembrie 1936, fapt fără vreo semnificație anume pentru România și, cu toate acestea, mii de persoane au fost adunate pentru a cinsti momentul⁶⁰. În noiembrie, fusese sărbătorită cu mare fast Săptămâna Prieteniei Româno-Sovietice (1-7 noiembrie) și victoria revoluției bolșevice din 1917⁶¹.

Dar, înainte de orice, anul 1949, pe 21 decembrie, când se împlineau 70 de ani de la nașterea lui Stalin – după calculul oficial, pentru că data reală a nașterii nu era 9/21 decembrie 1879, ci 6/18 decembrie 1878⁶² –, a fost momentul de apogeu al manifestărilor cultului personalității lui Stalin⁶³. *Scânteia* deschidea cu un titlu mare: „Trăiască Iosif Vissarionovici STALIN, genialul învățător al clasei muncitoare, conducătorul și organizatorul forțelor păcii, democrației și socialismului în lumea întreagă!” Gheorghe Gheorghiu-Dej îi dedica un material cu titlul „Eliberatorul popoarelor”, Dan Deșliu semna poezia „Reșița cântă slavă lui Stalin”, iar Petru Dumitriu formula un omagiu cu titlul „Portretul”. Au fost publicate și cuvântările de la Adunarea festivă de la Ateneu, unde s-au grupat lideri de prim rang din partid, sau de la alte adunări⁶⁴.

O obișnuință construită de propaganda vremii era expedierea de scrisori de felicitare pe numele lui Stalin. Făceau asta și liderii de partid, și oamenii obișnuiți. Un raport menționează, în decembrie 1949, 46.536 de scrisori colective și individuale adresate cu ocazia zilei lui Stalin, cu semnătura a 151.133 de cetățeni; prin oficiul *Scânteia* fuseseră trimise 8.723 de scrisori cu 31.392 de semnături, iar prin U.T.M., alte 15.513 scrisori cu 15.567 de semnături⁶⁵. Am redat cu precizie aceste cifre pentru a sugera, pe de o parte, amploarea inițiativelor de la baza societății, ghidate de partid, în susținerea aranjamentului politic de atunci și, pe de altă parte, pentru a observa efortul și

⁵⁹ A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 27/1949, ff. 17-20; A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 18/1953, ff. 75-79.

⁶⁰ A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 164/1949, ff. 17-21.

⁶¹ „Instrucțaj” din 19.10.1949, în A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 27/1949, ff. 23-27.

⁶² Simon Sebag Montefiore, *Young Stalin*, Vintage Books, New York, 2008, p. 23.

⁶³ Armand Goșu, „Cultul personalității – un aspect al cazului Stalin”, în Romulus Rusan (ed.), *Anii 1949-1953: mecanisme terorii. Comunicări prezentate la al VII-lea Simpozion al Memorialului de la Sighetu Marmației (2-4 iulie 1999)*, Fundația Academia Civică, București, 1999, pp. 50-54.

⁶⁴ *Scânteia*, an XVIII, nr. 1613, 21.12.1949, pp. 1-4.

⁶⁵ „Notă informativă. Scrisori adresate Tovarășului Stalin”, în A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 164/1949, ff. 95-96.

rigurozitatea cu care regimul cuantifica semnalele de sprijin. Documentele de uz intern ne lămuresc și cum apăreau aceste acțiuni „spontane”. P.M.R. și U.T.M. erau instruite să confecționeze cadouri pentru Stalin. De asemenea, „inițiativa pornită de jos de a trimite tovarășului Stalin scrisori trebuie sprijinită și intensificată”. Directivele fixau în detaliu cum să se desfășoare toate tipurile de întruniri ocazionate de ziua lui Stalin⁶⁶.

În cinstea aniversării nașterii liderului suprem, au fost organizate numeroase adunări publice, cu mii de persoane participante. Activiștii de partid acordau o atenție exacerbată fiecărui detaliu al ritualului și semnalau prompt orice neregulă⁶⁷. Rapoartele înregistrau derapaje de la linia oficială, născute din protimie, efuziune retorică, ignoranță sau frondă. Într-un loc din București, cineva l-a comparat pe Stalin cu Dumnezeu; altundeva, un tovarăș a comis un act ratat spunând că Uniunea Sovietică a cucerit țările cu democrație populară; la Uzinele „23 August”, muncitorii au plecat de la „prelucrări” de plictiseală; în alte părți, vorbitorii au fost întreruși de auditoriu; într-o comună din Teleorman, activistul a făcut un expozeu despre Gheorghe Doja, până i s-a atras atenția să revină la Stalin; într-o comună din Constanța, secretarul organizației de bază a venit cu un discurs scris de mână pe care nu l-a mai putut descifra în fața audienței; i-a luat locul un alt activist „care a vorbit prost, sătenii neînțelegând nimic” etc.⁶⁸.

Cultul lui Stalin nu se consuma doar cu ocazii și în locuri special amenajate, ci a ajuns să fie ambiental. În 1949, Micaela Ghițescu intra la Facultatea de Filologie. Iată ce povestește:

Fiecare curs de materialism filosofic și istoric, de socialism științific, de „Actualități” (așa se intitula un seminar de limba franceză) începea ori se încheia (uneori ambele) cu menționarea numelui lui Stalin. La ședințe, de cum se pronunța acest nume, chiar și în contextul cel mai anodin, asistența se scula în picioare și ovaționa minute în șir, scandând „Sta-lin, Sta-lin”⁶⁹.

Acest exces de zel amesteca, într-o chimie indiscernabilă, exaltarea, conformismul și frica. Lipsa entuziasmului afișat putea atrage o raportare la partid sau un denunț la Securitate. Iar exprimarea unor opinii critice la adresa U.R.S.S. și a lui Stalin însemna, în anii '50, trimiterea în unități sau colonii de muncă.

Unitățile și coloniile de muncă

Să ne oprim cu atenție sporită asupra unităților și coloniilor de muncă, care au fost un important instrument represiv utilizat de autoritățile comuniste împotriva opozanților politici și a tuturor celor care erau considerați „dușmani ai regimului”. Internările administrative în aceste unități în care era folosită muncă forțată se făceau pe baza unor acte normative abuzive, secrete, și în urma unor anchete și decizii ale Ministerului Afacerilor Interne (M.A.I.), fără să fie nevoie de o decizie în justiție. Funcționarea acestor instituții recluzionare scoate în evidență cel mai bine dimensiunea totalitară a statului comunist și puterea discreționară a acestuia.

⁶⁶ „Circulară a C.C. al U.T.M.” din 3.12.1949, în A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 27/1949, ff. 40-44.

⁶⁷ A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 164/1949, f. 96; „Notă informativă. Realizări în producție în cinstea zilei Tovarășului Stalin”, în A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 164/1949, ff. 83-94.

⁶⁸ „Notă informativă. Adunări și plenary deschise în cinstea zilei Tovarășului Stalin”, în A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 164/1949, ff. 111-121.

⁶⁹ Micaela Ghițescu, „Inculcarea cultului personalității lui Stalin printre tineri”, în Romulus Rusan (ed.), *Anii 1949-1953*, pp. 56-57.

Unitățile de muncă au fost înființate prin Decretul nr. 6/1950, fiind menite să contribuie la „reeducarea elementelor dușmănoase R[epublicii] P[opulare] Române”. Decretul lăsa loc la abuzuri prin definiția vagă dată categoriilor de persoane ce urmau a fi internate în unități de muncă: erau vizați „[a]cei care prin faptele sau manifestările lor, direct sau indirect, primejdiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democrație populară, îngreunează sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în R.P. Română, precum și acei care în același mod defăimează puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituiesc sau nu pot constitui prin analogie infracțiuni”. Urmău a mai fi sancționați „[c]ondamnații pentru infracțiuni împotriva securității Republicii Populare Române care la expirarea executării pedepsei nu se dovedesc a fi reeducați”. Abuzivă era și procedura de internare: nu era nevoie de un verdict al justiției, decizia fiind luată de Ministerul de Interne, pe baza unei anchete a Securității sau Miliției. Durata detenției era de 6 luni până la 2 ani, cu posibilitate de extindere până la 5 ani⁷⁰. Intervalul scurs de la momentul arestării până la terminarea anchetei (care putea să varieze de la o lună la câțiva ani) nu era socotit în decizia de internare administrativă.

Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554/1952, unitățile de muncă erau transformate în colonii de muncă (în același decret erau reglementate și batalioanele de muncă și domiciliul obligatoriu)⁷¹. Comisia desemnată de ministrul Afacerilor Interne Alexandru Drăghici (prin Decizia 744/1952) să facă internările în colonii era compusă din adjunctul ministrului, Gheorghe Pintilie, ofițerii de Securitate Alexandru Nicolschi, Aurel Corin, Francisc Butica, Vintilă Marin, Wilhelm Einhorn și ofițerul de Miliție Iosif Erdei⁷².

Categoriile de persoane vizate pentru a fi trimise în colonii de muncă au fost detaliate în Ordinul nr. 100/1950 și completate prin H.C.M. nr. 1554/1952. Astfel, în primă instanță erau avuți în vedere cei care răspândeau zvonuri „alarmiste, tendențioase, dușmănoase” sau informații auzite la radiouri occidentale; „Toți cei care aduc injurii P.M.R., conducătorilor săi, Guvernului, Uniunii Sovietice și conducătorilor săi și țărilor de democrație populară”; cei care aveau contact cu reprezentanții sau manifestările propagandistice ale unor țări considerate ostile; instigatorii la manifestări rasiale și șovine, la nesupunere și neexecutarea măsurilor privind comunizarea agriculturii; prozelitii religioși ostili regimului etc.⁷³. Prin H.C.M. nr. 1554/1952, au fost adăugate 10 noi categorii: cadrele fostelor formațiuni democratice și fasciste, responsabilii din toate serviciile de informații care au activat în perioada interbelică și în timpul războiului, cei care au încercat să fugă din țară după 1945 și rudele celor care au fugit, chiaburi care se împotriveau măsurilor luate de autorități, condamnații pentru sabotaj și speculă după 1945, cei care ieșeau din închisoare fără a fi fost considerați reeducați etc.

Oficial, coloniile de muncă au fost desființate prin H.C.M. nr. 337/1954⁷⁴ (completată în 1957⁷⁵ și 1960⁷⁶), fiind menținut doar regimul de domiciliu obligatoriu în

⁷⁰ „Decret nr. 6/1950 pentru înființarea unităților de muncă”, în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar D 53, vol. 30, f. 66.

⁷¹ „Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554/22.08.1952 pentru înființarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu și a batalioanelor de muncă”, în *ibidem*, ff. 54-57. Hotărârea a fost semnată de Gheorghe Gheorghiu-Dej în calitate de șef al executivului.

⁷² „Decizia nr. 744/1952”, în *ibidem*, f. 69.

⁷³ „Extras din Ordinul 100 Cabinet din 03.04.1950”, în *ibidem*, ff. 67-68.

⁷⁴ „Hotărârea nr. 337/11.03.1954 pentru abrogarea H.C.M. nr. 1554/1952”, în *ibidem*, f. 58.

⁷⁵ „Hotărâre din 12.02.1957 pentru completarea articolului III din H.C.M. nr. 337”, în *ibidem*, f. 59.

⁷⁶ „Hotărâre din 2.08.1960 pentru modificarea pct. IV din H.C.M. nr. 337”, în *ibidem*, f. 60.

cazul celor care „nu s-au reeducat”. Noul val de teroare de după revoluția din Ungaria a dus la reintroducerea muncii forțate în „locuri de muncă anume destinate” (prin Decretul nr. 89/1958 al Marii Adunări Naționale⁷⁷). H.C.M. nr. 282/1958 preciza că măsura se aplica în cazul unor categorii de foști legionari și al celor care primejduiau ordinea de stat⁷⁸. În fapt, reținerile s-au făcut ca și înainte, pentru orice tip de acțiune sau declarație care era considerată ostilă regimului. Pedepsa era între 2 și 6 ani, internarea fiind decisă de o comisie compusă din doi adjuncți ai ministrului Afacerilor Interne și un adjunct al Procurorului General.

Conform statisticilor ținute de Securitate identificate la C.N.S.A.S., în perioada 1950-1966 au fost internate în unități și colonii de muncă, din motive politice, peste 25.000 de persoane⁷⁹ sau, conform altei cifre, aproximativ 29.000 de persoane⁸⁰. Distribuția internărilor pe ani arată astfel⁸¹:

Anul internării administrative	Numărul persoanelor internate administrativ
1950	5.154
1951	2.519
1952	11.913
1953	2.422
1954	69
1955-1957	Oficial, nu au fost făcute internări
1958	946
1959	1.954
1960	113
1961	516
1962	116
1963	18

Așadar, perioada de vârf a fost 1950-1953, iar lucrurile s-au schimbat pentru o vreme după moartea lui Stalin, când numărul internărilor a scăzut gradual și până când măsura a fost suspendată. Un raport al Securității ne lămurește că „[n]umărul mare de elemente trimise în colonii de muncă în anul 1952 este format din persoane ce au lansat svonuri alarmiste cu ocazia reformei monetare din acel an, membrii legionari reținuți conform ordinului M.A.I. în perioada 18-19 iulie 1952, persoanele din conducerea fostelor partide burgheze conform ordinului nr. 490/1952 Cabinet și altele”⁸². Dacă ne uităm pe structura profesională a celor 22.077 de persoane trimise în unități și colonii de muncă între 1950-1954, vedem că cea mai mare parte a acestora erau țărani (4.865), muncitori (4.624), funcționari (3.423) și avocați (1.968)⁸³. La aceștia, se adăugau deținuți recidiviști de drept comun, înregistrați separat în evidențele M.A.I. Eliberarea s-a făcut la cerere, mai rar, sau la termen, dar cei mai mulți au fost eliberați prin H.C.M.

⁷⁷ „Decret nr. 89 din 17.02.1958 pentru instituirea unor măsuri privind asigurarea ordinei de stat”, în *ibidem*, f. 70.

⁷⁸ „Hotărâre cu privire la aplicarea Decretului nr. 89”, în *ibidem*, f. 71.

⁷⁹ *Ibidem*, vol. 26, f. 2.

⁸⁰ *Ibidem*, vol. 51, part. I, f. 62.

⁸¹ *Ibidem*, vol. 26, ff. 2-3.

⁸² *Ibidem*, vol. 30, f. 44.

⁸³ *Ibidem*, vol. 21, f. 72.

nr. 337/1954. În perioada 1958-1963 au mai fost internate 3.663 persoane. Dintre acestea, 1.899 erau țărani, 436 muncitori, 207 profesori și învățători, 241 funcționari etc.⁸⁴. În perioada 1949-1964, conform statisticilor Securității, au fost dislocate și s-a stabilit domiciliu obligatoriu unui număr de circa 60.000 de persoane. Vârful a fost în anul 1951, cu deportarea în Bărăgan a aproximativ 44.000 de persoane din zonele de la frontiera vestică în plină ofensivă propagandistică anti-titoistă. Numărul celor care au fost victima unor măsuri precum deportarea și fixarea domiciliului obligatoriu a rămas mare și în anii următori: circa 9.000 în 1952 (în special cei dislocați din așa-zisele „centre aglomerate”), 890 în 1953 și 685 în 1954⁸⁵. În intervalul 1949-1961, pe lângă cei deportați în 1951, au mai fost dislocate 2.000 de familii de „moșieri” cu aproximativ 3.000 de membri, 6.000 de familii cu aproximativ 9.000 de membri în 1952 și alte 4.052 de persoane în baza unor decizii individuale⁸⁶.

Trebuie ținut cont de faptul că statisticile Securității au fost întocmite preponderent în a doua parte a anilor 1960, pe baza unor rapoarte oficiale incomplete. Mii de fișe de evidență pentru persoanele internate administrativ au fost distruse din ordinele Securității încă din anii '50. Prin urmare, nu se știe deocamdată cu precizie numărul persoanelor internate în unități și colonii de muncă, la fel cum nu este cunoscut cu exactitate numărul deținuților politici din închisorile comuniste.

Deciziile de internare în colonii de muncă evidențiază dimensiunea totalitară a regimului comunist, oamenii fiind lipsiți de libertate, în multe cazuri, doar pentru delict de opinie. Internarea se făcea în urma unor anchete sumare ale M.A.I., uneori fără forme legale. Sancțiunile „administrative” au fost considerate abuzive chiar de către autoritățile comuniste, la sfârșitul anilor 1960, atunci când activitatea aparatului de represiune a fost investigată la cererea P.C.R. (Hotărârea Plenarei P.C.R. din iunie 1967). Rapoartele din acea perioadă observau că măsura internării în unități și colonii de muncă era neconstituțională și nu respecta norme de drept elementare. Conform aceluiași raport, actele normative care reglementau utilizarea muncii forțate nu erau publice, unele nu aveau număr și dată de emitere, nu prevedeau căi de atac și erau formulate în termeni vagi care lăsau loc la abuzuri. Pe baza lor, au fost realizate rețineri categoriale ale unor loturi întregi de persoane care au făcut parte, înainte de instalarea comunismului, din partide politice și diferite instituții. De asemenea, au fost reținuți mii de țărani care se opuneau colectivizării și cotelor, deși legal intrarea în colectiv trebuia să fie voluntară. Ancheta din 1967-1968 a scos în evidență „ușurința gravă cu care se decidea, într-o singură zi, soarta a sute de oameni prin decizii discreționare, nesupuse niciunui control”⁸⁷.

Iată ce susține un raport din această perioadă:

În privința legalității internării în unități de muncă, în perioada 1950-1954, a celor 22.077 persoane, s-a constatat că pentru marea majoritate a acestora măsura nu a fost justificată.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 108.

⁸⁵ *Ibidem*, vol. 26, f. 3. În cifra de 44.000 din 1951 intră persoanele dislocate în baza Deciziei nr. 200/1951 din raioanele Sânicolaul Mare, Timișoara, Deta, Reșița, Oravița, Mehadia și raioanele Băneasa și Constanța. Mai precis, conform Securității, 10.099 familii, însumând 43.899 persoane. În 1952, conform Deciziei M.A.I. nr. 239, au fost deportate 6.000 de familii din orașe, precum București, Petroșani, Brașov, Constanța și altele, care aveau probleme la dosar (*ibidem*, vol. 30, f. 40).

⁸⁶ *Ibidem*, f. 42.

⁸⁷ Vezi „Documentar privind internarea unor persoane prin măsuri administrative în unitățile de muncă, colonii de muncă, locuri de muncă obligatorie și stabilirea domiciliului obligatoriu”, semnat de președintele Consiliului Securității Statului Ion Stănescu, în *ibidem*, vol. 51, part. I, ff. 62-79.

Această concluzie rezultă din faptul că până în 1954, când s-au desființat unitățile de muncă, 20.477 persoane au fost puse în libertate, iar pentru 1.600 persoane s-au emis mandate de arestare, în vederea efectuării anchetei penale; dintre acestea, numai 509 persoane au fost trimise în justiție, pentru restul cauza fiind clasată. Nejustificată apare și măsura de internare în unități de muncă a majorității celor 3.663 persoane în perioada 1958-1963, deoarece dintre acestea 777 au fost internate după executarea unor condamnări, când de fapt urmau să fie puse în libertate, întrucât nu comiseseră alte infracțiuni. O mare parte din restul persoanelor a fost arestată și internată ca urmare a funcțiilor deținute în fostele partide burgheze și pentru manifestarea unor nemulțumiri în legătură cu cooperativizarea agriculturii⁸⁸.

În toate penitenciarele și coloniile de muncă se găseau persoane deținute fără forme legale, numai pe bază de adrese și tabele nominale. Interviuurile de istorie orală și memoriile publicate după 1989 confirmă caracterul abuziv al internărilor administrative și regimul de detenție infernal din coloniile de muncă. Au existat câteva zeci de unități, iar colonii de muncă, până într-o sută. Marea majoritate erau plasate în estul României, în actualele județe Constanța, Brăila, Tulcea și Călărași. Unele dintre cele mai cunoscute se găseau la Canal (Poarta Albă, Capul Midia, Cernavodă, Saligny, Castelul, Galeș, Peninsula, Noua Culme, Tașaul etc.), Balta Brăilei (Periprava, Salcia, Grindu, Giurgeni, Ostrov, Chilia Veche, Florica etc.) și în exploatari miniere (Baia Sprie, Cavnic, Nistru). Coloniile de muncă au funcționat și pe lângă penitenciarele importante.

Regimul de muncă era extrem de aspru. Internații din coloniile de muncă erau folosiți la muncă brută, cu mijloace rudimentare, în domenii precum construcții, minieră, agricultură sau amenajarea teritoriului. Normele fixate erau foarte greu sau imposibil de îndeplinit. Deținuții erau ținuți în condiții improprii, de cele mai multe ori în barăci insalubre, care nu îi protejau nici de frig, nici de căldură. Mâncarea era puțină și proastă. Oamenii erau supuși bătăilor, torturii, violențelor psihologice și muncii extenuante. Ei mai aveau de suferit din cauza frigului sau căldurii, a izolării sau supraaglomerării. Ca o regulă, deținuții erau privați de odihnă, apă, mâncare și medicamente. În toate coloniile, rata mortalității era ridicată. Persoanele decedate din cauza regimului de detenție erau îngropate de obicei în morminte nemarcate sau în gropi comune. Au fost situații în care oamenii au fost îngropați de vii sau în care cadavrele au fost profanate⁸⁹.

„A luat în derădere numele tov. Stalin”

Parcurgând listele cu persoanele clasate pentru a fi trimise în colonii de muncă, putem observa că foarte mulți oameni au fost penalizați pentru simplul delict de opinie⁹⁰.

⁸⁸ *Ibidem*, vol. 21, f. 79; vol. 26, f. 4.

⁸⁹ Astfel de abuzuri au fost evidențiate de o anchetă la colonia Salcia în anii 1954-1955, vezi A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar D 54. Vezi și rezultatele cercetărilor de istorie orală și arheologie contemporană realizate în zona fostei colonii de muncă de la Ițcani (1952-1953), în 2011, cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (în mandatul Vladimir Tismăneanu – Ioan Stanomir): Adrian Cioflâncă, „În căutarea unor gropi comune. Cercetări de istorie orală și arheologie contemporană în județul Suceava”, în revista 22, 12.06.2012, accesibil la adresa <http://www.revista22.ro/n-cautarea-unor-gropi-comune-cercetari-de-istorie-oral-a-537i-arheologie-contemporana-n-jude539ul-suceava-15604.html>, 1.02.2013. Mai vezi Cristina Roman, „Represiune și regim concentraționar în România comunistă (1945-1965)”, în Andrei Muraru (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, Polirom, Iași, 2008, pp. 19-71; Cristian Troncoță, „Colonia de muncă”, în *Arhivele Totalitarismului*, anul I, nr. 1/1993, pp. 169-181.

⁹⁰ Dosarele care cuprind deciziile de internare administrativă în unități și colonii de muncă au fost digitalizate și publicate pe site-ul C.N.S.A.S., în anul 2012, cu implicarea autorilor acestui studiu: <http://www.C.N.S.A.S..ro/decizii.html>; http://www.C.N.S.A.S..ro/colonii_munca.html.

Sunt numeroase cazurile în care au fost internați administrativ pentru „injurii la adresa Tov. Stalin” sau „injurii la adresa U.R.S.S.”.

Iată câteva exemple. Primele le găsim într-un dosar din 1950, privind zona de vest a țării. Eleonora Cozma (n. 1929), învățătoare din Voevozi-Sălaj, declarată „chiabură”, provenită dintr-o familie cu tată țărănist, a avut „manifestări dușmănoase împotriva tov. Stalin” și „a blamat pe tov. Ana Pauker, scuipându-i portretul”⁹¹. Dumitru Ancuța (n. 1905), învățător din Sighet – Maramureș, simpatizant fascist, trimis în unitate de muncă timp de un an pentru că „aduce injurii la adresa U.R.S.S. și Tov. Stalin”⁹². Francisc Antal (n. 1900), țaran mijlocăș din Oradea, trimis un an jumătate în unitate de muncă pentru că „instigă împotriva regimului, aduce injurii tov. Stalin”⁹³. Mihai Szűcs (n. 1911), din Diosig – Bihor, „simpatizant al regimului hortist”, internat 2 ani pentru „injurii la adresa tov. Stalin. Lansator de zvonuri alarmiste, instigări împotriva G.A.C.” (Gospodăriile Agricole Colective)⁹⁴. Vilmos Farkas (n. 1914), mașinist tipograf din Oradea, simpatizant fascist și membru în Partidul Social Democrat Independent, membru în sindicatul comunist, „ascultă posturile de radio imperialiste, instigă împotriva regimului. Injurii aduse la adresa Tov. Stalin, Marx și Engels. A rupt lozincile în ziua de 1 Mai”⁹⁵. Mihai Mot zis Poti (n. 1918), țaran mijlocăș din Tinca – Bihor, fost membru în P.N.L. Brătianu, a primit 6 luni pentru că „lansează zvonuri alarmiste în legătură cu schimbarea regimului prin izbucnirea războiului. Aduce injurii la adresa Tov. Stalin și U.R.S.S.”⁹⁶. Nicolae Stoi (n. 1919) din Sâmbăteni – Arad, fost comerciant, membru în P.N.Ț. Maniu, 2 ani pentru că „înjură murdar comuniștii și U.R.S.S. Amenință cu venirea americanilor și distrugerea comuniștilor. Instigă țărani să se înarmeze. A pus pe servitorul lui de a sparge tabloul Tov. Stalin”⁹⁷. Ștefan Toth (n. 1895), din Zimanducz – Arad, morar de profesie și fost membru P.N.L. Brătianu, primește 9 luni pentru că „prevestește căderea regimului prin venirea americanilor care «ne va scăpa de banda lui Stalin». Laudă pe Horthy. Instigă muncitorii de la batoză de a nu mai munci pt. bani. Înjură murdar regimul și tov. Stalin. Instigă contra colectivizării și defăimează U.R.S.S.”. Ioan Bonca (n. 1910), din Vârșand – Arad, „fost mare contrabandist, traficant de frontieră, înjură murdar pe Tov. Stalin, face pe comuniști bandiți. Exprimă dorința să fie arși de vii. Instigă contra colectivizării”⁹⁸. Pavel Oieș (n. 1896), țaran mijlocăș și militant în P.N.Ț. Maniu, din Rapsig – Arad, pedepsit cu 12 luni pentru că „instigă contra predării cotei și contra U.R.S.S. Injurii murdare la adresa Tov. Stalin și a regimului nostru. Prevestește venirea iminentă a americanilor”⁹⁹. Gheorghe Pătroi (n. 1895), din Verșand – Arad, țaran mijlociu, pedeapsă 24 luni pentru că „defăimează U.R.S.S. și o amenință. Laudă războiul trecut antisovietic. Injurii și defăimări la adresa Tov. Stalin. Răspândește știri mincinoase”¹⁰⁰.

Alt dosar, cu persoane din zonele Ploiești și Iași internate administrativ tot în 1950. Doi ani a primit Dumitru Hriscu (n. 1904), țaran sărac din Deleni – Botoșani, care

⁹¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar D 8896 (Foști exploatați internați în unități de muncă – 1950), f. 9.

⁹² *Ibidem*, f. 19.

⁹³ *Ibidem*, f. 22.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 28.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 43.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 47.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 57.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 62.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 70.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

„lansează svonuri alarmiste. Aduce injurii la adresa tov. Stalin, U.R.S.S., R.P.R. Instigă țărani împotriva gospodăriilor agricole colective”¹⁰¹. Filip Bercovici (n. 1905), avocat din Iași, fost membru al P.N.Ț. Maniu, a primit un an și șase luni pentru că „a adus insulte tov. Stalin și povestește bancuri cu caracter pornografic la adresa U.R.S.S. și regimului nostru. Lansează zvonuri alarmiste”¹⁰². Alexandru Grigore (n. 1913), muncitor sondor, membru P.M.R., penalizat cu 12 luni într-o unitate de muncă pentru „manifestări antidemocratice. În ziua de 15.I.1950 a înjurat pe tov. Stalin și «pe toți cei din R.P.R. care țin cu el»”¹⁰³. Alexandru Grigorescu (n. 1913), comerciant și chiabur din Filipești Târg – Prahova, simpatizant al Mișcării Legionare, membru P.R.M. apoi exclus, trimis pentru 24 luni în unitate de muncă: „Instigator și lansator de svonuri. În ziua de 25.I.1950, privind colțul roșu al Oficiului] P.T.T., a spus că l-ar smulge imediat din perete să aibă putere și în curând vor fi trași la răspundere toți comuniștii pentru faptele lor. La 23.I a spus că privește cu scârbă tabloul lui Stalin”¹⁰⁴.

În zona Mureșului, despre Silvestru Ciurba (n. 1931), „chiabur” din Comori – Mureș, se spune: „În 1950 a căutat să împiedice munca org[anizației] U.T.M. din comună și s-a manifestat împotriva U.R.S.S., lovind în tabloul tov. Stalin. În Februarie 1950 a plătit 2 kg de țuică unui tânăr pentru ca să-l bată pe secretarul Sindic[atului] Agricol din comună”. Pentru aceasta a primit 2 ani într-o colonie de muncă¹⁰⁵. Ioan Bencze (n. 1896), învățător, simpatizant horthyst, „în 1949-1950 a răspândit svonuri alarmiste referitor la venirea recentă a trupelor americane. În 1950 a lansat bancuri reacționare defăimătoare la adresa tov. Stalin”. Rezultatul: tot doi ani într-o colonie de muncă¹⁰⁶.

Gheorghe Brejea (n. 1903), plugar din Roșia – Bihor, a fost internat administrativ, în 1952, într-o unitate de muncă pentru șase luni „pentru că a lansat svonul că «tov. Stalin este bolnav, iar doi generali sovietici au fugit în America»”¹⁰⁷. În Moldova, Iosif Brandel (n. 1913), fierar din Gura Humorului, a fost arestat, pentru a fi trimis 6 luni într-o unitate de muncă obligatorie, pentru că „în ziua de 9 apr. a.c. [1950] a rupt tabloul lui Lenin și tov. Stalin, afirmând că din cauza lor este astăzi sărac”¹⁰⁸. Din același dosar, aflăm de un caz mai exotic. Constantin Mașală (n. 1925), țăran mijlocăș devenit funcționar și membru P.M.R. în București, „a adus calomniile la adresa Tov. Stalin. Se dă drept secretarul tov. Ministru General Colonel Emil Bodnăraș, afirmă că deține mari secrete de Stat și că a fost alături de ex. regele Mihai, care îi propusese o bursă în străinătate în urma unui poem făcut de el și dedicat fostului monarh”. Pentru aceste fabulații, respectivul a primit o pedeapsă administrativă de 12 luni într-o colonie de muncă¹⁰⁹.

Într-un dosar privitor la persoanele internate administrativ din zona Dobrogei, observăm mai multe încarcerări pentru același lucru: „instigarea contra formei de guvernământ democratice și ofensă contra persoanei tov. Stalin”. Dintre acestea,

¹⁰¹ *Ibidem*, dosar D 10335 (Tabele nominale întocmite de Direcțiile Regionale ale Securității Ploiești și Iași cu elemente reacționare internate în unități de muncă – 1950), f. 1.

¹⁰² *Ibidem*, f. 40.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 52.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 67.

¹⁰⁵ *Ibidem*, dosar D 8895 (Persoane din regiunea Brașov și Mureș propuse a fi internate în Colonii de muncă – 1950), f. 64.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 55.

¹⁰⁷ *Ibidem*, dosar 8179 (Tabele nominale cu persoane internate în Colonii de Muncă pentru manifestări dușmănoase – 1950-1952), f. 119.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 16.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 14.

Constantin Petcu (n. 1923), Atanase Covaci (n. 1924), Gheorghe Șerbănescu (n. 1924), toți trei plugari din Făgărașu Nou – Tulcea, membri în Frontul Plugarilor, care au primit 12 luni de muncă forțată¹¹⁰; Dumitru Ștefănescu (n. 1894), „chiabur” din localitatea Mihail Kogălniceanu – Constanța, fost activist P.N.L. Brătianu, primar în timpul lui Ion Antonescu când a condus o echipă de capturare a parașutiștilor sovietici, „își manifestă continuu dușmănia față de regimul democratic, arătând că degeaba se străduiesc comuniștii a îngrădi pe chiaburi, deoarece în curând îi vor îngrădi pe ei cu sârmă ghimpată [...]. Văzând un fotomontaj făcut în cinstea tov. Stalin, precum și un tablou, aduce injurii spunând că au ajuns bolșevicii și pe pereții noștri. Scuiță și aduce injurii tov. Stalin când vede timbre cu portretul său”¹¹¹.

Un alt dosar dezvăluie mai multe cazuri interesante. Aristide Netoi (n. 1895), din Vișina Veche – Romanați, „chiabur” din P.N.L. Brătianu, a fost încadrat inițial la o pedeapsă de un an jumătate, după care cineva a tăiat pe document și a scris deasupra „doi ani”. Fapta era următoarea: „cunoscut afacerist și speculant. Sabotează însămănțărilor și colectările, instigând țăranimea să nu se înscrie la Colectiv. A adus injurii Guvernului și tov. Stalin”¹¹². Ioan Vlad (n. 1908) din Izimșa – Mehedinți, învățător declarat „chiabur”, membru în P.N.Ț. Maniu, care a fost clasat cu o pedeapsă de doi ani pentru că „aduce injurii tov. Stalin și conducătorilor P.M.R., ponegrind regimul și speră în război, după care spune că va fi pus într-un post de răspundere și când va ști el ce să facă cu cei care caută să facă colhozuri”¹¹³. Gogu Roșca (n. 1901), domiciliat în Băilești – Dolj, declarat „chiabur”, fost cuzist și liberal, „a adus insulte tov. Stalin și C.C. al P.M.R., spunând că sunt buni de spânzurat. Colpoartază svonuri și insultă org. ad-tive locale. Difuzează permanent știrile posturilor capitaliste”. A primit pedeapsa de doi ani. Ion P. Dorobanțu (n. 1916), un „chiabur” fost profesor și membru în P.N.L. Brătianu, „lansează zvonuri despre război și împotriva colectivizării. Aduce injurii P.M.R. și preamărește pe americani. A afirmat că tov. Stalin a fost împușcat”¹¹⁴. Alexandru Dulamea (n. 1896), din Maglavit – Dolj, fost membru al P.N.Ț. Maniu, „are influență asupra țăranilor și le vorbește numai despre război. A afirmat că Tov. Stalin este mort din 1916 și că Petrache Lupu i-a spus că se apropia sfârșitul lumii. Se manifestă contra colectivizării”. Pentru aceste afirmații, Dulamea și Dorobanțu au fost trimiși în colonii de muncă 2 ani¹¹⁵. Gheorghe Vișcianu (n. 1896), „chiabur” din Câmpulung Muscel, „a aruncat tablourile tov. Stalin”, cu prețul a 2 ani într-o colonie de muncă¹¹⁶. Stan Gh. Oancea (n. 1901), „chiabur” din Gemenea – Dâmbovița, fost membru în P.N.L. Brătianu, „duce propagandă intensă contra regimului, propagă ideia războiului. A luat în derâdere numele tov. Stalin și al tov. Ana Pauker (dând numele lor câinilor lui)”. A fost încadrat la o pedeapsă de 2 ani¹¹⁷. Constantin Iancu (n. 1906), „chiabur” din Mozăceni – Argeș, fost învățător și membru în P.N.Ț. Maniu, era un caz cu recidivă: „A fost judecat și condamnat pentru instigare în anul 1949. În prezent lansează zvonuri mincinoase, duce acțiune contra G.A.C., aducând insulte la adresa U.R.S.S. și Tov. Stalin, propagă

¹¹⁰ *Ibidem*, dosar D 127, vol. I, partea I (Persoane propuse de Direcțiile Regionale ale Securității Constanța și Galați în unități de muncă – 1950), ff. 15, 16.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 48.

¹¹² *Ibidem*, dosar D 11646 (Persoane cu trecut politic reacționar, foști exploatare propuși a fi internați în Colonii de Muncă – Craiova și Pitești, 1950), f. 14.

¹¹³ *Ibidem*, f. 15.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 39.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 65.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 68.

misticismul”¹¹⁸. În fine, Gheorghe Bulf (n. 1901), învățător din Stolnici – Argeș, ieșit la pensie, declarat „chiabur”, are un dosar mai complicat: „A fost judecat pentru crimă de omor. În prezent, lansează zvonuri, insultă și bârfește guvernul R.P.R., pe tov. Stalin și pe comuniști. Propagă misticismul”¹¹⁹.

Această ilustrare detaliată a situațiilor în care oamenii puteau atrage sancțiunea regimului comunist arată dimensiunile capilare ale terorii stocastice din România stalinistă. Oricine putea fi trimis la muncă forțată în unități și colonii de muncă, dacă încălca ortodoxia ideologică și se atingea, prin delict de opinie, de tabuurile politice ale vremii. Între cei sancționați predominau țărani, oamenii în vârstă, foștii activiști în partide democratice sau extremiste, dar, pe ansamblu, oricine putea fi denunțat și trimis departe de familie pentru o vorbă aruncată într-o discuție banală.

Represiunea și epurarea

Așadar, începutul anilor '50 găsea România într-o stare excepțională, marcată de mobilizare forțată, propagandă sufocantă, teroare și represiune extinsă. Cronologia arestărilor operate de autorități indică faptul că lucrurile au escaladat înaintea morții lui Stalin, în anii 1951-1952, și s-au temperat relativ după. Folosim o statistică realizată de Securitate tot în contextul anchetelor de la sfârșitul anilor '60, care trebuie luată cu anumite rezerve sub aspectul cifrelor nete, dar este foarte utilă în a ne arăta trendul măsurilor represive¹²⁰:

Anul	Numărul persoanelor arestate
1950	6.635
1951	19.236
1952	24.826
1953	4.730
1954	5.073
1955	3.332
1956	2.357
1957	3.257
1958	6.362
1959	8.910
1960	1.711
1961	2.232
1962	6.57
1963	223
1964	240
1965	258

Represiunea a fost însoțită de ample măsuri de epurare a partidului, organizațiilor de masă (formațiuni satelit ale partidului¹²¹), instituțiilor, universităților și obiectivelor economice. Partidul trecea din faza *inclusivistă* din perioada 1945-1947, în cea

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 102.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibidem*, dosar D 52, vol. 26, f. 1.

¹²¹ Vezi Adrian Cioflâncă, „Rolul Uniunii Tineretului Comunist din România în angrenajul totalitar”, în Sergiu Musteață, Igor Cașu (coord.), *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunistului în Europa*, Editura Cartier, Chișinău, 2011, pp. 266-305.

exclusivistă prin „verificarea” membrilor de partid, „reînscierea” membrilor U.T.M., combaterea „devierii de dreapta”. Regimul se concentra acum nu numai împotriva „dușmanilor” externi partidului și țării, cât mai ales asupra „dușmanilor din interior”.

În noiembrie 1948, când a declanșat „verificarea membrilor de partid”, P.M.R. avea 962.242 membri¹²² – adică 6,28% din populația totală a României de atunci. Apogeul creșterii fusese atins în mai 1948, când formațiunea număra 1.057.428, după care ritmul de primire a scăzut: s-au înmulțit excluderile, iar revizuirea listelor de membri a produs recalculări. Din totalul de la nivelul lunii noiembrie 1948, 319.673 erau muncitori (33,22%), 389.335 țărani (40,46%) și alte categorii 253.229 (adică 25,32%). Țăranii se împărțeau în dezirabili – țărani săraci (223.672 membri, adică 23,24%), țărani mijlocași (117.061 membri, adică 12,17%), salariați agricoli (35.837 membri, adică 3,72%) – și indezirabili – chiaburi (12.765 membri, adică 1,35%). La alte categorii intrau intelectuali 45.059 (4,68%), funcționari 123.869 (12,87%), meseriași și comercianți 39.193 (4,8%), casnice 45.108 (4,69%). Bărbații ocupau încă majoritatea zdrobitoare: 82,34%. După naționalități, români erau 796.984% (82,76%); maghiari 99.679 (10,36%), evrei 29.563 (3,07%), slavi 20.155 (2,1%), germani 10.699 (1,11%); alții 5.694 (0,59%)¹²³.

Hotărârea C.C. al P.M.R. și Instrucțiunile privind verificarea membrilor de partid sunt importante pentru că desenează harta „poporului comunist”, a avangardei revoluționare, a categoriilor sociale preferate și, de partea cealaltă, schițează profilul indezirabililor. *Hotărârea P.M.R.* pune neajunsurile din activitatea sa pe seama „liberalismului practicat în privința înscrierilor în Partid” din perioada de tranziție 1945-1948¹²⁴, *Instrucțiunile* cer revenirea la principiile leniniste, de partid de avangardă – diferit de partidul de masă¹²⁵. Partidul se baza pe alianța dintre muncitori și țărănimea muncitoare (adică țărani săraci și mijlocași), la care se adăugau membrii loiali și fără probleme la dosar din alte profesii. Trebuiau excluși membrii din următoarele categorii: elementele capitaliste de la orașe, elementele exploatoare de la sate, participanții la acțiuni represive contra mișcării muncitorești și democratice, precum și la acțiuni fasciste-huliganice împotriva naționalităților conlocuitoare, participanții la crime și jafuri pe teritoriul sovietic în timpul războiului, cei care au sprijinit activ politica reacționară a lui Maniu, Brătianu și Titel Petrescu, speculanții din timpul secetei, funcționari ai statului burghezo-moșieresc, colaboraționiștii din închisoare, cei care nu și-au declarat apartenența politică din trecut, cei care se dedau la agitație șovină, naționalistă, antisovietică, membrii organizațiilor naționaliste, cei care pactizează cu dușmanul, cei care întrebunțează metode teroriste, fasciste, pentru a compromite Partidul, incitatorii la dezordine, imoralii, corupții și ce-i ce își neglijează îndatoririle¹²⁶.

Verificările – de fapt, epurările sistematice – au durat un an jumătate și s-au soldat cu excluderea din partid a 21,4% dintre membri, adică 192.881 excluși dintr-un total de 913.027 verificați. Au rămas în partid 720.146 membri. Proporția muncitorilor din partid a crescut la 42,51%; cea a țăranilor a scăzut la 33,20% și „elementul mic-burghez de la orașe” a rămas aproximativ la fel, cu 24,29%. Și structura pe sexe s-a păstrat asemănătoare cu momentul 1948, cu doar o mică creștere a ponderii femeilor la 19,06%. Numărul ilegalităților rămași în partid era de 5.176 (0,72%); 259 au fost excluși. Se știe,

¹²² A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 124/1949, f. 1.

¹²³ *Ibidem*, f. 2.

¹²⁴ *Ibidem*, dosar nr. 47/1948, f. 2.

¹²⁵ „Instrucțiunile pentru verificarea membrilor de partid”, în *ibidem*, dosar nr. 179/1949, ff. 2-17.

¹²⁶ *Ibidem*, ff. 15-16.

statistica oficială a P.C.R. spunea că la 23 august 1944 partidul număra vreo mie de membri, dar probabil cifra de peste 5.000 de membri și simpatizanți în ilegalitate este mai aproape de adevăr.

Profilul celor excluși se prezintă astfel¹²⁷:

Categoria celor excluși	Număr excluși	Procentaj (din total verificați)
Foști informatori și provocatori	6.001	0,66
Participanți la crime și jafuri pe teritoriul U.R.S.S.	7.309	0,81
Foști legionari	19.798	2,17
Alte categorii de fasciști activi	10.555	1,16
Foști exploataitori, speculanți și uneltele lor	22.473	2,46
Descompunere morală (furt, beție, imoralitate)	11.240	1,23
Agitație șovină, naționalistă, antisovietică și alte abateri grave	9.139	1,00
Activitate dușmănoasă după 23 August	15.264	1,6
Fugiți din U.R.S.S.	2.880	0,32
Cei cu trecut dubios	8.181	0,89
Cei care nu s-au prezentat la verificare	–	2,34
Cei aflați sub influența dușmanului de clasă, a diferitelor secte religioase	–	2,24
Cei cu activitate dușmănoasă și înainte și după 23 August 1944	–	0,44
Foști legionari și membri ai altor organizații fasciste și reacționare	–	0,33
Diferite categorii de nemulțumiți	–	0,13
Foști membri de partid, între timp arestați, demenți, grav bolnavi	–	0,64
Ilegaliști	49	0,01
Sprijinitori ai P.C.R. în timpul ilegalității	210	0,02

La fel au decurs lucrurile în Uniunea Tineretului Muncitor, care, după faza de expansiune și incluziune, a intrat în contracție ideologică. În U.T.M. erau incluși, la începutul anului 1948, 300.000 din cei 450.000 de tineri muncitori și din cei 3.300.000 de tineri ai României¹²⁸. Aici operațiunea de epurare s-a numit „reînsciere”.

Deși Statutul U.T.M. aprobat la Congresul de constituire din martie 1949 prevedea că putea fi membru al organizației orice tânăr „din rândurile tineretului muncitor și studios, de la orașe și sate”, cu vârsta între 15 și 25 de ani, care recunoștea programul, statutul și deciziile Uniunii, instrucțiunile din 1949 indicau că membrii U.T.M. „vor fi recrutați din rândurile tinerilor muncitori și țărani săraci, din rândurile

¹²⁷ „Raport statistic a[l] acțiunii de verificare la încheierea lucrărilor”, în *România – Viața politică în documente – 1950*, prefață de Alesandru Duțu, Arhivele Naționale ale României, București, 2002, pp. 368-370.

¹²⁸ A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.C., dosar nr. 4/1948, f. 36; A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 86/1949, f. 7.

elementelor cele mai bune ale tinerilor țărani mijlocași, din tinerii funcționari, din rândurile elevilor și studenților cei mai apropiați din punct de vedere ideologic de proletariat”¹²⁹. În urma epurării, au fost excluși din organizație 538 de membri ai aparatului de conducere al Uniunii, reprezentând „elemente dușmănoase” (adică „chiaburi”, foști legionari sau cuziști, foști membri ai partidelor democratice, activiști religioși, în special ai cultelor minoritare, lideri U.T.M. care nu respectau deciziile P.M.R. etc.), iar alți circa 5.500 au fost trimiși „la munca de jos” pentru că nu aveau „origine socială corespunzătoare” (în special „chiaburi”) sau pentru abateri de la statut și de la morala proletară (aici intra orice atitudine sau comportament care era considerat nepotrivit de responsabili comuniști). Din rândul membrilor obișnuiți, au fost date afară din U.T.M. 33.800 de persoane, majoritatea „elemente dușmănoase”. Cu ocazia reînscriserilor au fost recrutați alți 30.000 de tineri, U.T.M. ajungând să numere, după terminarea operațiunii, 650.000 de membri. Compoziția socială, conform categoriilor comuniste, arăta astfel: 30,99% muncitori, 40,38% țărani muncitori, 6,20% funcționari, 18,65% elevi, 3,78% studenți. În organismele de conducere erau 62,5% muncitori și doar 12,7% țărani; 80,78% erau români, iar 19,22% de alte naționalități. După izbucnirea crizei politice provocate de denunțarea „devierii de dreapta”, U.T.M. a trecut printr-un nou val de epurări, între august 1952 și iunie 1953 fiind excluși din organizație pentru „deviere de dreapta” 1.000 de activiști și peste 18.000 de membri. Aceasta în condițiile în care excluderile cumulate din perioada octombrie 1950 – august 1952 nu au depășit cifra de 12.000. U.T.M. cuprindea în 1950 aproximativ o cincime din populația tânără, la sfârșitul anilor ’50 o treime, după un deceniu, jumătate, iar în anii ’80 marea majoritate a tinerilor. Se poate spune, deci, că epurările au avut un impact social major, contribuind la schimbarea rapidă și brutală a profilului societății¹³⁰.

Destinul familiei Bentoiu

Toate aceste cifre abstracte vehiculate într-o macroperspectivă nu transmit dimensiunile experienței umane în acea perioadă dacă nu sunt dublate de o abordare de aproape. Pentru că am pomenit atât de des de Annie Bentoiu, vom folosi acest studiu de caz, prezentând câteva detalii despre situația ei și a familiei la instalarea comunismului. Annie s-a născut în 1927, într-o familie tipică pentru clasa de mijloc interbelică. Și-a petrecut copilăria și prima tinerețe pendulând între Oltenița, locul unde familia extinsă își avea baza, și București, unde a locuit cu soțul ei, compozitorul Pascal Bentoiu (s-au căsătorit în 1949). Mama, Violette Bujord, elvețiancă la origine, a trăit pe cont propriu comparația dintre imaginea livrescă a României și concretețea brutală a revoluțiilor ideologice prin care a trecut țara începând cu 1938. Tatăl, Constantin Deculescu (n. 1889), era la bază medic, cu specializare în dermatologie la Paris, și om politic de anvergură locală, respectat în zona Ilfovului. A făcut politică mulți ani în P.N.Ț., unde a deținut funcții locale, ajungând prefect de Ilfov în anii 1928-1929 și secretar general la Ministerul Sănătății, între 1931-1933, sub mandatul lui D.R. Ioanițescu, în timpul guvernării țărăniște. În 1934, a migrat, împreună cu Ioanițescu, spre Frontul Românesc al lui Vaida Voievod, unde a avut de asemenea funcții de partid la nivel local; a candidat în 1937 pentru un post de deputat, dar nu a fost ales. După 1938, a rămas un comentator

¹²⁹ A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 87/1949, f. 7.

¹³⁰ Vezi Adrian Cioflâncă, *Rolul Uniunii Tineretului Comunist din România în angrenajul totalitar*.

fervent al actualității politice, dar nu a mai făcut politică activă¹³¹. I-a detestat și pe legionari, și pe Ion Antonescu (I, p. 42)¹³².

Tatăl lui Pascal, Aurelian Bentoiu (n. 1892), a avut o carieră politică mai consistentă, la P.N.L. de data aceasta. Până să intre în politică, a absolvit școala de ofițeri de infanterie și a luptat în Primul Război Mondial, fiind și rănit. După război, a terminat facultățile de drept și filosofie (unde a fost coleg cu Tudor Vianu și Camil Petrescu) și, la absolvire, s-a înscris în barou, devenind unul dintre cei mai cunoscuți avocați ai României. A intrat în politică la îndemnul lui I. G. Duca, ocupând demnitatea de deputat guvernamental, apoi, alternativ, subsecretar de stat la Ministerul de Justiție și la cel de Interne în timpul guvernării Gh. Tătărescu (1935-1937). În 1939, la cererea lui Tătărescu s-a înscris în Frontul Renașterii Naționale (F.R.N.), a fost ales deputat F.R.N., a ocupat poziția de secretar pentru „Ocupațiuni intelectuale”, a girat transformarea F.R.N. în Partidul Națiunii și, pentru șapte săptămâni, a fost ministru al Justiției în guvernul Tătărescu (mai-iulie 1940). După război, a fost din ce în ce mai afectat de apropierea grupării Tătărescu de comuniști – îi scria, în august 1945, lui Tătărescu o scrisoare faimoasă în care îi reproșa acest lucru –, iar la alegerile din 1946 a candidat, fără succes, din partea grupării brătieniste¹³³. A urmat, sub amenințarea represiunii comuniste, degringolada partidelor democratice din 1947.

Cu tată țărăniș și socru liberal, povestea spusă de Annie Bentoiu cuprinde în mic o bună parte din povestea României la schimbarea de regim. Fără să idealizeze perioada de până la venirea comuniștilor, autoarea *Memoriilor* scrie totuși istoria percepției unui contrast. Schimbările rapide de după 1944 sunt pentru ea stupefiantă și dureroase, modificând radical stilul de viață al întregii familii. Ceea ce era sursă de prestigiu social înainte – cariere profesionale spectaculoase, parcursuri politice onorabile, afaceri temeinice – s-a transformat în vinovăție odată cu răsturnarea revoluționară a sistemului de valori. În *Timpul ce ni s-a dat* este redată la un moment dat următoarea scenă: „[...] Vărul meu Dodel [Gheorghe Deculescu, n. 1914] mi-a povestit cum, intrând într-o dimineață a anilor '47-'48 în clădirea Monitorului Oficial, peste drum de Cișmigiu, văzuse o ciudată dezordine: pe mese lungi se aflau înșirate teancuri de dosare și hârtoage, în care umblau câțiva tineri, dintre care unul, din întâmplare, l-a recunoscut și a venit să-l salute. Acela i-a explicat, poate cu sentimentul propriei importanțe, că erau puși să extragă din colecția Monitorului Oficial toate numirile efectuate între cele două războaie mondiale, de la funcția de ministru în sus” (II, p. 12). Nu au realizat prea bine atunci, dar se pregăteau epurările și arestările din anii următori.

Schimbările au fost percepute într-o gradație rapidă. Annie a asistat ca spectator mirat și revoltat la răvășirea vechii ordini în perioada 1944-1947, după care schimbările au fost resimțite, tot mai mult, personal. În 1948 a venit prima nenorocire. Aurelian Bentoiu,

¹³¹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosare I 329681 și I 329682, *passim*.

¹³² În această secțiune, în care vor fi multe citate din *Memoriile* semnate de Annie Bentoiu, am simplificat aparatul critic menționând volumul și pagina între paranteze, direct în text.

¹³³ Pascal Bentoiu, „Introducere”, în Aurelian Bentoiu, *Zări și zodii. Poezii din închisoare*, Fundația Academia Civică, București, 2001, pp. 5-12; Pascal Bentoiu, Marta Pop-Bentoiu, „Un episod din viața unei familii”, în Romulus Rusan (ed.), *Anul 1948*, pp. 756-770. A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I 3620 (4 vol.); fond Penal, dosar P 204 (5 vol.), *passim*; Pentru descrieri autobiografice în anchetă, vezi dosar P 204, vol. I, *passim*; Scrisoarea către Gheorghe Tătărescu, din 28.08.1945, în dosar P 204, ff. 121-122. În această scrisoare, afirma, printre altele: „În guvernarea desfășurată timp de aproape 6 luni, ați înregistrat o serie de înfrângeri grave. Vi le-am semnalat atrăgându-vă atenția că bilanțul este falimentar pentru Țară și ucigător pentru Partid. Ați amânat declararea în faliment, azi, după ce instituțiile garante de ordine au fost dezagregate cu girul Dvs., când economia țării a fost distrusă cu girul Dvs., printr-o aplicare nedreaptă a convenției de armistițiu. Țara a fost golită de resurse”.

retras din politică, își petrecea timpul traducând din Pușkin și Gorki – învățase rusă după război „din spirit de contradicție față de opresorul de atunci și din dragoste de literatură” (II, p. 104). Simțea atmosfera încărcată și presimțea că va fi arestat. Când lucrurile s-au precipitat, a plecat de acasă și s-a ascuns. A fost găsit de anchetatori pe 31 octombrie 1948, după ce i-a fost sechestrată și anchetată familia și după ce secretarul personal, Ioan Filipescu, a fost bătut cu sălbăticie (acesta va face 11 ani de închisoare). După arestare, familia nu a avut nici o veste de la Aurelian Bentoiu timp de opt ani (II, pp. 114-118). În anchetă, și acesta declara: „Nu mai știu nimic nici de soție, nici de copii din clipa arestării mele”¹³⁴. Dosarele voluminoase de anchetă, păstrate astăzi la C.N.S.A.S., arată că Bentoiu a trecut prin interogatorii interminabile, fiind obligat să rememoreze de zeci de ori fiecare detaliu relevant din biografia sa politică (acolo se găsesc unele dintre cele mai bune pagini despre istoria P.N.L. scrise vreodată). În închisoare a stat fără forme legale, doar pe baza unor anchete ale Siguranței / Securității; documentația acestora relevă că în anturajul avocatului au fost recrutate mai multe surse, unele furnizoare de informații precise, altele cu delațiuni aberante; de asemenea, anchetatorii făcuseră o investigație laborioasă, scotocind arhivele, după documente cu semnătura lui Bentoiu, și *Monitorul Oficial*, pentru a parcurge stenogramele ședințelor de guvern. Anchetatorul principal a fost locotenentul major de Securitate Nicolae Dumitrășconiu – un personaj cheie în anchetele îndreptate împotriva fostelor elite democratice –, care după 1989 nu manifesta nici o urmă de regret pentru activitatea în cadrul Securității¹³⁵. Deși se afla în închisoare de mulți ani, un mandat de arestare a fost emis abia în 1955, iar în 1956 s-a organizat un proces. Aurelian Bentoiu era acuzat de „activitate intensă contra clasei muncitoare”. Mai exact i se imputa că, din poziția de subsecretar de stat la Interne și Justiție, ar fi pledat pentru prelungirea stării de asediu și a cenzurii în detrimentul clasei muncitoare, că ar fi contribuit la dizolvarea unor sindicate și că ar fi jucat un rol în transformarea Frontului Renașterii Naționale în Partidul Națiunii, partid totalitar. Sprijinul acordat de avocatul delegat Ovidiu Rădulescu-Dobrogea i-a permis lui Bentoiu – el însuși, cum am menționat deja, un avocat strălucit – să se apere eficient, arătând că starea de asediu și cenzura erau îndreptate, în timpul mandatelor sale, nu atât împotriva clasei muncitoare, cât împotriva extremiștilor de dreapta; că a desființat câteva sindicate în momentul în care au devenit o amenințare la adresa ordinii de stat; și că în chestiunea F.R.N. – P.N. nu a avut decât un rol tehnic și că oricum Partidul Națiunii nu a funcționat de facto¹³⁶. Procurorul a cerut până la urmă achitarea în procesul organizat în 1956¹³⁷ și Aurelian Bentoiu a fost eliberat din penitenciarul Văcărești pe 13 iulie 1956¹³⁸. A stat în libertate un an și cinci luni, alături de Pascal și Annie, care tocmai născuse o fată (Ioana Bentoiu). În acest timp, i-a dictat febril lui Pascal poeziile compuse în închisoare și a început să-și scrie amintirile. A doua arestare a întrerupt volumul de amintiri exact când începuse să redea perioada interesantă a maturității sale profesionale și politice. Poeziile și amintirile așternute pe hârtie aveau să fie publicate după 1989¹³⁹. A doua arestare a venit în contextul valului de represiune ce a urmat revoluției din Ungaria, din 1956. A fost reținut

¹³⁴ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar P 204, vol. 3, f. 20.

¹³⁵ „Confesiunile unui securist”, în *Bihoreanul*, 10.03.2008, accesibil la adresa <http://bihoreanul.gandul.info/saptamanal/confesiunile-unui-securist-2441584>, 10.03.2013.

¹³⁶ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar P 204, vol. II, ff. 134-174.

¹³⁷ Sentința se găsește în *ibidem*, ff. 185-189.

¹³⁸ *Ibidem*, vol. I, f. 152.

¹³⁹ Vezi mai sus: Aurelian Bentoiu, *Zări și zodii. Poezii din închisoare*. Vezi și Annie Bentoiu, „Poezia ca supraviețuire”, în Romulus Rusan (ed.), *Anul 1948*, pp. 785-792.

pe 10 noiembrie 1957, judecat în iulie-august 1958 și condamnat la 25 de ani temniță grea într-un lot compus din foști liberali (alături de Hurmuz Aznavorian, Dan Amadeo Lăzărescu și alții)¹⁴⁰. A murit la Jilava, pe 27 iunie 1962, în condiții îngrozitoare, lipsit de tratament medical adecvat, cu rănilor infectate după o operație de cancer la prostată făcută în sinistrul spital Văcărești. N. Steinhardt evocă ultimele clipe ale bătrânului avocat (a murit la 70 de ani), discuțiile în contradictoriu cu Radu Lecca (în care Lecca, susținut discret de Steinhardt, era pro-Antonescu, iar Bentoiu, critic virulent), suferința de după operație și indolența criminală a personalului închisorii care i-a grăbit sfârșitul¹⁴¹.

Să ne întorcem la Annie Bentoiu. Uneori s-a simțit copleșită de necazuri, de frică, de durere, alteori era încrezătoare. Și spune: „Totuși, eu nu priveam lucrurile cu prea mare amărăciune. Uneori voiam să mă conving că arestarea socrului meu [era în 1949] – și a atâtor altora – vor fi doar măsuri excepționale menite să intimideze și nu de lungă durată, nu chiar o caracteristică structurală a regimului” (II, p. 200).

Dar semnele schimbării în rău se vedeau peste tot. În 1949, întorcându-se să locuiască în București, Annie a fost frapată de aspectul schimbat al capitalei: un oraș devenit dintr-o dată mohorât, prost luminat (ca efect al „raționalizărilor” la energia electrică), pustiu, în care megafoanele plantate pe străzi dădeau un aspect orwellian (II, pp. 134-135). De la acele megafoane s-a auzit în toată țara anunțul de proclamare a republicii, pe 30 decembrie 1947, vestea provocând încremenirea cetățenilor pe stradă ca într-un stop-cadru de cinema (I, p. 268). Megafoanele vor fi folosite și cu ocazia morții lui Stalin.

Pentru Annie au început să apară probleme cu banii, iar stabilizarea din 1947 a înrăutățit lucrurile. Și ea și soțul și-au căutat îndelung loc de muncă, fără succes, fiind respinși de mai multe ori pe motiv de dosar. La un moment dat, când a avut naivitatea să încerce să obțină un post de dactilografă la *România liberă*, i s-a recomandat să facă un act de dezicere de clasa socială de care aparținea, „o scrisoare de respingere a clicii lui Rădescu, așa cum a făcut chiar fiul lui”. Întrebată cum îndrăznește să vină, cu problemele ei la dosar, să ceară un loc de muncă la „al doilea ziar al Partidului”, Annie a răspuns: „Mor de foame”. Răspunsul activistului a venit sec: „Asta și vrem” (II, pp. 157-158).

Ca o paranteză, să precizăm că activistul de la *România liberă* făcea referire la un episod din primăvara fierbinte a anului 1945, când, după manifestația din 24 februarie, din Piața Palatului, în timpul căreia s-au tras focuri de armă, fiul generalului Rădescu, președintele Consiliului de Miniștri de atunci, a publicat în *Scânteia* o scrisoare deschisă adresată tatălui. Printre altele, Nicolae N. Rădescu scria:

Mă doare s-o spun, din vina ta s-a ajuns aici. S-a tras în popor. Eram și eu între sutele de mii de cetățeni care manifestau pașnic în Piața Palatului Regal. Alături de mine se aflau preoți, cărturari, muncitori, femei și tineri. Era poporul. Oamenii de sub comanda ta au tras cu armele și mitralierele asupra lui. [...] Acesta este adevărul. Câteva ore mai târziu, uimit și – trebuie s-o spun – indignat, am ascultat la radio declarația ta nedreaptă, în care afirmai că masele ar fi provocat. Nu este adevărat. Îmi ești tată și de aceea scriu aceste rânduri cu inima grea. Dar trebuie s-o fac. Căci în primul rând sunt fiul țării și apoi al tău¹⁴².

¹⁴⁰ Vezi A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar P 455 (18 vol.), titular Gheorghe Gheorghiu și alții. Sentința în vol. 9, ff. 187-226. Annie Bentoiu, *Timpul ce ni s-a dat*, vol. II, pp. 532-569.

¹⁴¹ Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, ediție îngrijită și note de Virgil Ciomos, postfață și repere bio-bibliografice de Virgil Bulat, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, pp. 131-135.

¹⁴² „Scrisoare deschisă adresată Generalului Rădescu de către fiul său”, în *Scânteia*, an II, nr. 155, 2.03.1945, p. 1.

Această scrisoare, care mistifica serios evenimentele din Piața Palatului în privința numărului de manifestații și a felului în care au decurs incidentele, a avut un impact emoțional destul de important, contribuind la validarea publică a versiunii comuniste asupra evenimentelor din februarie 1945. În același număr, *Scânteia* anunța: „Criminalul Rădescu a demisionat”. Ulterior, generalul Rădescu a fugit din țară (a murit puțin după moartea lui Stalin), iar fiul avea să devină ofițer de Siguranță / Securitate, între 1948-1951¹⁴³.

Pentru o vreme, povestea fiului lui Rădescu a servit drept variantă locală a mitului sovietic al lui Pavlik Morozov, tânărul care și-a denunțat tatăl. Mitul era folosit în propaganda sovietică destinată tinerilor pentru a sublinia că ei sunt responsabili în primul rând în fața statului și apoi a părinților¹⁴⁴. Cartea lui Vitali Gubarev, ziaristul care a investigat cazul în U.R.S.S., a apărut în 1952 în traducere la Editura Tineretului¹⁴⁵. Au existat și câteva tentative literare de a fabrica un personaj literar care să fie echivalentul român al lui Pavlik.

Totuși, pe măsură ce Stalin a apelat la o retorică neo-tradiționalistă, în care familia era utilizată ca mediu disciplinar, denunțurile între copii și părinți nu erau încurajate pe față. Nici în România – ținând cont de stadiul actual al cercetărilor – nu au existat directive P.M.R. sau U.T.M. prin care copiii să fie încurajați explicit să își denunțe părinții. Li se cerea doar să fie vigilenți, să demaște dușmanul de clasă și să-și convingă rudele să participe la colectivizare și alte proiecte ale regimului. Pe de altă parte, denunțul era într-un fel implicit prin parcurgerea etapelor pentru înscrierea în P.M.R. și U.T.M.: în autobiografia și formulare tip, candidații erau obligați să menționeze trecutul și averea părinților și rudelor¹⁴⁶. Iar în anchetele Securității, omiterea detaliilor despre trecutul personal și al rudelor, precum și omiterea denunțului erau considerate, prin interpretarea unor articole din Codul Penal din 1948, fapte penalizabile.

Dar dincolo de reguli și practici, presiunea politică pusă pe relația părinți-copii începând din a doua parte a anilor '40 a născut tot felul de situații, care merită o analiză separată. Să amintim doar două cazuri. O tânără pe nume Ana Calmanovici, care încercase de mai multe ori să intre în U.T.M. (organizație ce deschidea calea spre anumite oportunități) și fusese respinsă din cauza trecutului părinților, a decis până la urmă să facă o declarație de distanțare:

Sunt studentă la Institutul Maxim Gorki și la Facultatea de Pedagogie și Psihologie. Tatăl meu a fost până în anul 1947 negustor de vinuri și lemn la Piatra Neamț. [...] Sunt provenită dintr-un mediu mic-burghez în care am suferit influențele răufăcătoare ale mentalității burgheze. Odată venită în București am rupt cu acel mediu burghez. [...] Am intrat la Institutul Maxim Gorki fiind atrasă de faptul că voi primi o educație comunistă. [...] M-am înscris la Facultatea de Pedagogie și Psihologie pentru a avea o armă în plus de luptă contra educației mele burgheze¹⁴⁷.

¹⁴³ Biografia lui Nicolae N. Rădescu, fiul generalului Rădescu, a fost prezentată într-o comunicare de Oana Demetriade, *Fiul împotriva tatălui. Cariera de ofițer de Securitate a lui Nicolae N. Rădescu*, la conferința „Comunismul românesc”, organizată de C.N.S.A.S. în colaborare cu Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București, 15.03.2013.

¹⁴⁴ Erik van Ree, *The Political Thought of Joseph Stalin. A Study in Twentieth-Century Revolutionary Patriotism*, RoutledgeCurzon, Londra / New York, 2002, p. 171.

¹⁴⁵ V. Gubarev, *Pavlik Morozov*, Editura Tineretului, București, 1952.

¹⁴⁶ Adrian Cioflâncă, *Rolul Uniunii Tineretului Comunist din România în angrenajul totalitar*, pp. 285-286.

¹⁴⁷ A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 149/1950, ff. 13v.-14, *apud* Cristian Vasile, „Educație și ideologie în România 1948-1953”, în *Revista istorică*, s.n., tomul XV, nr. 5-6, septembrie-decembrie 2004, pp. 121-140.

Un caz mult mai cunoscut este cel al cercetătoarei Lilly Marcou (n. 1936), originară din România și consacrată în Franța. Lilly Marcou s-a născut în Iași, într-o familie care a trecut prin pogromul din iunie 1941 (tatăl a fost supraviețuitor al „trenului morții” care a mers la Călărași). Experiența traumatizantă provocată de fascismul românesc a îndreptat-o spre comunism și stalinism. Armata Roșie, Stalin și comuniștii români îi păreau o formă de protecție împotriva reînțeleperii persecuțiilor. Stalin „îmi părea mai ales ca un tată protector, deschizându-mi o lume în care nu mai exista frica”¹⁴⁸. Tatăl ei, deși a votat „soarele” în 1946, a început curând să fie nemulțumit: stabilizările din 1947 și 1952 l-au sărăcit, plecarea regelui și a liderilor democrației l-a bulversat, naționalizarea l-a lăsat fără întreținere și l-a obligat să treacă prin „reconversia profesională” destinată evreilor, redistribuirea spațiului locativ l-a obligat să împartă casa cu alții, măsurile opresive luate împotriva sioniștilor, sub efectul antisemitismului stalinist resuscitat, aveau darul de a-l îngrijora și, în fine, anunțarea intenției de a emigra i-a atras nenumărate neplăceri din partea autorităților. Lilly vedea lucrurile cu totul altfel: găsea o justificare „de clasă” stabilizărilor monetare și naționalizării, apreciind că ajută la egalizarea oamenilor, plecarea regelui a lăsat-o indiferentă, nu știa și nici nu voia să știe de abuzurile staliniste și, mai ales, nu dorea să emigreze, visând să-și continue studiile într-o universitate sovietică. După cum scrie chiar ea în memorii, „[În epocă, conflictele între generații din motive politice, mai ales în familiile burgheze, erau frecvente. Erau cazuri de conflicte deschise, chiar de ruptură. Numeroși erau tinerii care-și păreau părinții pentru Partid, unii ajungeau chiar să-i denunțe ca «dușmani ai poporului»”¹⁴⁹. Constatând cu durere efuziunea revoluționară a propriei fiice și dragostea ei oarbă pentru Stalin („febră militantă neo-religioasă”, cum o numește chiar Lilly Marcou¹⁵⁰), tatăl nu s-a mai putut abține: „Într-o zi îți va fi rușine că ai iubit un criminal. Să-ți aduci aminte de ce ți-am spus în acest moment. Într-o zi îți vei da dreptate”¹⁵¹. Declinul a fost în momentul în care U.T.M. a aflat de intenția părinților de a emigra și a decis excluderea tinerei staliniste din organizație. Cea mai bună prietenă și alții au făcut rapoarte împotriva ei. Lilly povestește că, „fiind traumatizată, decepționată, am devenit prin reacție indiferentă”¹⁵². A ieșit din ședința de demascare trântind ușa și la scurt timp toată familia a emigrat, Lilly Marcou ajungând un nume respectat între istoricii de stânga ai stalinismului.

Tensiuni de acest fel între Annie Bentoiu / Pascal Bentoiu și părinții lor nu au apărut, deși era clar că le erau afectate carierele din cauza dosarelor „necorespunzătoare” ale familiei. Și nu doar carierele. După foamea din 1946-1947, dar mai ales după „raționalizările” introduse de noua putere, aprovizionarea cu alimente era o mare problemă. Accesul la mâncare și haine era condiționat printr-un sistem de cartele la care nu aveau acces decât cei integrați în noul sistem (II, p. 73 și urm.). „Cine nu era «încadrat» nu avea nici un drept, nici cartelă, nici lemne, nici chiar locuință” (II, p. 398). Abia când a reușit să se angajeze ca stenodactilografă la Fabrica de Cauciuc „Zorile” din Jilava – care înainte de naționalizare se numea „Mira”, de la Mira Feinsilber, fiica patronului evreu (II, p. 234) – obținea un tip de cartelă cu drepturi mai multe. Soțul a primit cartelă când era acceptat în Societatea Compozitorilor Români. Apăruseră

¹⁴⁸ Lilly Marcou, *Sub Stalin și Dej. Memoriile unui om de stânga*, traducere Maria Ivănescu, Antet, București, 1998, pp. 73, 131. Sublinierea autoarei.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 167.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 123.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 142.

¹⁵² *Ibidem*, p. 180.

restricții și pe utilizarea spațiului locativ (un om avea dreptul la doar opt metri pătrați – II, p. 129), găsirea unei locuințe decente devenind o problema cronică pentru toți membrii familiei.

Amestecul de „frică, ură, cupiditate și poftă de putere” (II, p. 163) la cei care au profitat de comunism revine adesea ca temă de reflecție în *Timpul ce ni s-a dat*. Câteva lucruri o revoltau îndeobște pe Annie Bentoiu: enorma cantitate de suferință inutilă provocată de aplicarea noului proiect ideologic; prezența cotidiană a distorsiunilor și absurdităților care separau drastic lumea propagandistică de lumea reală; judecarea oamenilor în mari categorii, ceea ce pentru o fire liberală era un afront; în fine, umilirea oamenilor de valoare și promovarea, cu urmări incalculabile, a imposturii (II, pp. 351-352).

În 1950, pe 24 septembrie, a fost arestat și tatăl lui Annie Bentoiu, Constantin Deculescu, ca parte a campaniei de internări administrative îndreptate împotriva foștilor demnitari și lideri ai partidelor democratice. Securitatea s-a bazat pe mai multe denunțuri făcute de surse din Oltenița, prin intermediul cărora a aflat că Deculescu răspândea zvonuri privind iminenta venire a americanilor și prognoza revolte în țară ca urmare a valurilor de arestări. Conform unui informator, Deculescu a spus, în iunie 1950, că „dacă ar fi după el ar aresta pe toți comuniștii care au dus țara de răpă”¹⁵³. Recomandarea de internare a fost făcută de locotenentul major de Securitate Dumitru Temelie¹⁵⁴. A fost trimis la Canal, apoi la Colonia de muncă nr. 5 de la Bicaz, timp de 12 luni. La Canal, s-a regăsit cu fratele său Ion (n. 1898), care fusese „încadrat” pe 14.04.1950, tot 12 luni, pentru că „[a]re legături cu elemente reacționare, lansează zvonuri false cu privire la un nou războiu și se manifestă dușmănos regimului”¹⁵⁵. Regimul de detenție al lui Constantin Deculescu era mai puțin sever decât în cazul lui Bentoiu. Putea trimite cărți poștale acasă, avea voie să primească pachete și chiar și-a văzut o dată familia la vorbitor. A fost eliberat în toamna anului 1951 (II, pp. 257-258, 304).

Cum s-a putut observa din dinamica anuală a cifrelor represiunii, 1952 a fost un moment de vârf al tensiunilor. Astfel, putem înțelege mai bine atmosfera, extrem de încărcată, dinaintea morții lui Stalin. Anul 1952 a debutat cu reforma monetară, care a fost decisă pe neașteptate și a sărăcit pe mulți. În plus, măsura venea cu propria cohortă de consecințe represive. Conducerile de la Banca Națională și Ministerul de Finanțe au fost arestate, declanșându-se totodată numeroase anchete. Ioan Lăcustă, care ne-a lăsat o cronică a anilor stalinizării, povestește că a fost el însuși ținta unei anchete de acest fel, în urma căreia și-a pierdut locul de muncă de la Banca Națională, cu slabe perspective să fie reangajat undeva¹⁵⁶. Ioan Lăcustă a inclus în cronică sa și însemnările jurnaliere făcute de scriitoarea Aida Vrioni, pe care anul 1952 o găsește în suferință și sărăcie, excedată de „raționalizările” introduse la consumul de energie electrică, gaz, alimente. A crezut în comunism, dar va fi cuprinsă curând de dezamăgire: „A fost frumos comunismul în teorie. În practică, este mizerie și istovire”¹⁵⁷. Vestea devalorizării banilor a venit ca un șoc: „Consternare generală. Seara a venit bomba: noua reformă monetară. Primei i s-a zis stabilizare și a avut loc în august 1947. Atunci a fost prima confiscare a tuturor averilor și aceasta este a doua confiscare a numerarului pe care au reușit să-l mai strângă unii locuitori ai acestei țări, din 1947 încoace. [...] Toată lumea e

¹⁵³ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar P 653, f. 21.

¹⁵⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I 329681, f. 31.

¹⁵⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, D 128, vol. I, part. I, f. 17; dosar D 11650, f. 8. Vezi și fond Informativ, dosar I 329683.

¹⁵⁶ Ioan Lăcustă, *op. cit.*, p. 195.

¹⁵⁷ Cf. *ibidem*, p. 260.

îngrozită să nu avem în curând foamete”¹⁵⁸. Annie Bentoiu observa în *Timpul ce ni s-a dat* că „toți oamenii care aveau economii și le-au văzut drastic reduse, iar poeții de serviciu au semnat texte rimate în care-și exprimau bucuria de a-i vedea pe chiaburi plângând după banii îndesați în saltele”¹⁵⁹.

Al doilea eveniment care a marcat anul 1952 a fost „devierea de dreapta”. Acest episod al luptei pentru putere de la vârful P.M.R., care s-a soldat cu scoaterea din joc și anchetarea Anei Pauker, a lui Vasile Luca și Teohari Georgescu, este de acum bine cunoscut¹⁶⁰. Important pentru discuția de față este de spus că această confruntare nu a rămas în sferele înalte ale puterii, ci a avut efecte capilare importante. Resuscitarea fanatismului ideologic și vânătoarea de deviaționiști în P.M.R. și U.T.M. au stricat și mai mult relațiile dintre oameni în organizații, instituții și fabrici. Annie Bentoiu face și în acest caz observații foarte nimerite: „Lupta împotriva deviației de dreapta crease în rândurile partidului, dar nu numai, o tensiune nouă. Fiecare, simțindu-se amenințat, se străduia să se arate cât mai zelos și să-și demonstreze vigilența revoluționară” (II, p. 373). Autoarea *Memoriilor* lucra atunci pe post de dactilografă și i s-a cerut să transcrie, într-un maraton de patru zile, ședințele de demascare și autocritică puse la cale pentru combaterea devierii de dreapta la Ministerul Industriei Ușoare, de care ținea fabrica în care lucra. „Participanții erau toți adulți cu experiență, dar se dovedeau a avea mari dificultăți în a deosebi dreapta de stânga, iar frazele lor, pe care le notam, păreau alcătuite din mici elemente fixe, prefabricate, care trebuiau brusc așezate în altă ordine, și ei, de frică, o făceau extraordinar de greu, și pentru că vocabularul folosit era atât de limitat. [...] Noul stat mi se prezenta ca o piramidă de funcții în care fiecare tremura, cel mai speriat fiind cel ce ajunsese mai sus.” (II, pp. 368-369) Vorbind de propria frică, Annie Bentoiu mărturisea „că nu numai că n-am devenit imună, ci dimpotrivă, că frica a devenit oarecum o prezență constantă, rămasă în preajma conștiinței și gata oricând să se reactiveze” (II, p. 398).

Un impact emoțional la fel de mare l-au avut și procesele „sabotorilor” de la Canal, din august-septembrie, soldate cu multe condamnări, inclusiv condamnări la moarte¹⁶¹.

1952 a fost anul cu cele mai multe arestări. A rămas în memorie mai ales „Noaptea Sfintei Marii” (15 august 1952), când s-au produs rețineri masive de țărăniști, preoți și studenți. Annie Bentoiu, din nou: „Ziua de 15 august 1952 deține probabil recordul celui mai mare număr de arestări ce au avut loc simultan în România. Știrea despre ele s-a răspândit după vreo trei, patru zile. Fiecare știa doar despre câte o rudă, câte un necunoscut, câte un prieten, dar nimeni nu comenta întâmplarea în nici un fel” (II, p. 383). Pe 15 august, a fost arestat vărul lui Annie, Gheorghe (Dodel) Deculescu (n. 1914). Arbitrarul arestărilor se vede din faptul că la motivul reținerii era trecut în acte când „membru P.N.L.”, când „membru P.N.Ț.”. Va fi eliberat pe 15 mai 1954, fără nici o explicație asupra acuzațiilor aduse și motivelor reținerii (I, p. 378)¹⁶².

¹⁵⁸ Cf. *ibidem*, pp. 260-261.

¹⁵⁹ Annie Bentoiu, *Timpul ce ni s-a dat*, vol. II, p. 335.

¹⁶⁰ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, traducere de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu, postfață de Mircea Mihăieș, Polirom, Iași, 2005, pp. 158-172.

¹⁶¹ Pentru detalii, vezi Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile (editori), *Raport Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, Humanitas, București, 2007, p. 595 și urm.

¹⁶² A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I 329684; fond Documentar, dosar D 14493, ff. 29, 115. Vezi și fișa matricolă penală pe site-ul I.I.C.C.M.E.R. (<http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2002.%20Deac%20-%20Dinau/index.php>, accesat în data de 20.03.2012).

A urmat o nouă arestare și internare a lui Constantin Deculescu, la 21 octombrie 1952. Motivul scris în acte: „element dubios”. A fost trimis în coloniile de muncă de la Bicaz și Borzești. Deși inițial se stabilise să fie internat până în decembrie 1956, o subcomisie a M.A.I. a decis să fie eliberat mai devreme pentru că nu mai activase politic, pentru că era bolnav și în vârstă (avea 65 de ani). A fost eliberat pe 13 aprilie 1954 și i s-a fixat domiciliu obligatoriu în comuna Chirnogi (până la pensionarea din 1957), apoi i s-a permis mutarea în comuna Curcani și abia din 1967 a putut să revină la București (I, pp. 461-462)¹⁶³. După eliberare a fost urmărit de Securitate, care și-a propus la un moment dat chiar să îl recruteze, dar precauția deprinsă de Deculescu în captivitate l-a ajutat să evite neplăcerile¹⁶⁴.

În fine, anul 1952 a mai adus o veste proastă pentru Annie Benteoiu. Pascal Benteoiu îndeplinea serviciul militar în cadrul Direcției Generale a Serviciului Muncii, creată pentru a se folosi de mâna de lucru gratuită a militarilor. La un moment s-a făcut o verificare la dosare și a fost descoperită povestea cu tatăl său arestat, motiv pentru care Pascal Benteoiu a fost mutat la batalion disciplinar, la balastiera Doaga – Vrancea (I, pp. 374, 383-385)¹⁶⁵.

Teroarea dezlănțuită, risipirea speranțelor într-o alternativă, oboseala provocată de hăituirea continuă fac să pară că anul 1952 este anul înfrângerii. Așa îl resimte Annie Benteoiu: „În acel an 1952, în care discursul oficial se impunea cu tot mai multă insistență, erau tot mai numeroși cei ce-și obțineau liniștea interioară, lăsându-se convingși de afirmațiile pe care erau puși să le tot repete. [...] Mă gândesc doar la cei, mult mai numeroși, aflați pe diferite trepte ale societății și care încetul cu încetul, în anii următori, au încercat să vadă doar partea bună a lucrurilor, fiind conștienți că nu aveau nici o putere asupra situației generale”¹⁶⁶. Dezvoltând narațiunea, nu se extrage deloc din poveste: „În 1952, vedeam cu toții destul de clar toate acestea. Acțiunea de dărâmare, distrugere și suprimare a vechii societăți era aproape sfârșită. Supraviețuitorii, aflați în închisori sau într-o cu totul relativă libertate, trebuiau bine struniți, deși nu mai reprezentau cine știe ce pericol. Marea masă gâfâia, mânăta cu biciul, aiurită de vorbe, și părea că nu aspiră decât la un ceas de somn în plus, cam așa cum se întâmpla cu mine”¹⁶⁷.

Moartea lui Stalin

Aceasta era atmosfera înainte de moartea lui Stalin. O atmosferă extrem de încărcată, în care zvonurile privind boala personajului „nemuritor” de la Kremlin aduceau și mai multă tensiune.

Dacă luăm de bună cifra de 7 milioane de participanți la ceremoniile funerare din România, înregistrată în rapoartele secrete ale P.M.R., este evident că istoria acestui moment nu se lasă ușor scrisă. Un eveniment trăit simultan de milioane de oameni, în cadrele speciale ale unui stat totalitar, ridică o serioasă problemă de memorie. Fiecare va povesti experiența personală, care va reflecta o istorie insulară – iar de aici rezultă o imagine eminentamente contradictorie și controversată. Cum am putea să rezumăm ce s-a întâmplat atunci, pe ce să punem accentul, care a fost starea dominantă? Tristețea? Da,

¹⁶³ Vezi fișa matricolă penală pe site-ul I.I.C.C.M.E.R. (<http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2002.%20Deac%20-%20Dinau/index.php>, accesat în data de 20.03.2012).

¹⁶⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar I 329684.

¹⁶⁵ Pascal Benteoiu, „Direcția Generală a Serviciului Muncii (D.G.S.M.). Mărturiile ale unei experiențe personale”, în Romulus Rusan (ed.), *Anii 1949-1953*, pp. 167-172.

¹⁶⁶ Annie Benteoiu, *Timpul ce ni s-a dat*, vol. II, p. 331.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 402.

multă lume a fost realmente tristă atunci, unii, deloc puțini, au plâns. Stau mărturie și documentele, și memoriile. Dar nu toate plânsetele sunt la fel. A fost plânsă dispariția „conducătorului popoarelor”, a unei figuri paternale care le oferea unora iluzia protecției. Alții au plâns empatic doar dispariția unui om, impresionați de misterul etern al morții și de forța implacabilă a bolii. Au fost plânsete discrete și plânsete teatrale, expuse în piața publică, menite a fi văzute. Bocetul ritualic, tradițional, s-a găsit alături de deznădejdea ideologică, secularizată. Au fost vărsate multe lacrimi prin efect de contagiune, pe fondul de confuzie emoțională și etică a unei dictaturi. În fine, s-a plâns și de fericire.

Nici ei puțini, bucuroșii au jubilat, au spus pe ascuns bancuri compuse ad-hoc sau au băut de fericire. Mulți au fost indiferenți, participând spășit la încă un ritual public coregrafiat prin mobilizare mecanică de autoritățile comuniste. Și atunci, dacă ar fi să tragem linie, ce am putea spune? Să-i punem în lumină pe cei care au plâns și au simțit că lumea lor se termină odată cu moartea lui Stalin? Dar câți vor mai recunoaște că au plâns sau că au plâns sincer? O întrebare și mai grea este aceasta: câți vor ști să definească amestecul de stări din acel moment, provocat de prostrația totalitară? Să nu uităm, vorbim de o țară ieșită nu demult dintr-un război devastator, dominat de adversitate ideologică și fantezmele distrugerii totale, intrată apoi, vrând-nevrând, în războiul rece; de o țară rănită, sărăcită, înfometată; de o societate destructurată prin ofensiva revoluționară comunistă, atomizată, suspicioasă, bulversată de propagandă, înspăimântată de teroarea stocastică, tentată de liniștea compromițătoare promisă de comuniști. În acest vârtej, cine putea fi sigur de ceea ce simțea „sincer” atunci? Cu atât mai mult, cine mai poate fi sigur astăzi de ceea ce simțea atunci?

Dar să vedem evenimentele. Un moment atât de important nu putea fi lăsat la voia întâmplării. Regimul comunist exersase deja îndelung mecanismele mobilizării și tehnicile de coreografiere a mulțimilor. Gheorghe Gheorghiu-Dej și cei din jurul său au trăit ambivalent momentul. Pe de o parte, știau din istorie că de multe ori dictaturile au durată viageră și că moartea lui Stalin, într-un context internațional complicat, putea pune în cauză stabilitatea „democrațiilor populare” din Europa de Est. După cum formulează Pavel Câmpeanu, „[p]entru Gheorghiu-Dej, odată cu Stalin dispăre însuși temeiul supremației pe care de-abia o dobândise – aprobarea lui Stalin îi îngăduise atât spectaculoasa eliminare a celor trei secretari, cât și desfășurarea anchetei contra lui Pătrășcanu”¹⁶⁸. Din acest motiv, liderii P.M.R. au decis o mobilizare „exemplară”, pentru a da un semnal de stabilitate și forță. Pe de altă parte, putem înțelege că Dej a primit vestea morții lui Stalin cu o anumită ușurare pentru că, după cum afirma Alexandru Bârlădeanu, „cât a trăit Stalin, Dej s-a simțit și el amenințat”¹⁶⁹. Epurările și represiunile eractice decise de la Moscova țineau pe toată lumea în șah.

Pe ansamblu, trebuie ținut cont că Dej își asigurase, prin loialitatea fără rest arătată Moscovei, sprijinul lui Stalin. De exemplu, măsurile luate în 1952 (stabilizarea monetară, anchetarea lui Pătrășcanu, scoaterea din joc a celor blamați pentru „devierea de dreapta”, cu valul de epurări și măsuri represive ce au urmat etc.) fie au fost inspirate de Stalin, fie au avut girul acestuia¹⁷⁰. Dej deprinsese o tehnică de utilizare a autorității

¹⁶⁸ Pavel Câmpeanu, *Ceașescu, anii numărătorii inverse*, Polirom, Iași, 2002, p. 197.

¹⁶⁹ Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr. Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Maurer și lumea de ieri. Mărturiile despre stalinizarea României. Convorbiri neterminate cu Corneliu Mănescu*, Editura Compania, București, 2008, p. 110.

¹⁷⁰ Dan Cătănuș, Vasile Buga (editori), *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin. Stenograme, note de convorbire, memorii. 1944-1952*, cuvânt înainte de Florin Constantiniu, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, pp. 152-163.

dictatorului suprem numită de Ian Kershaw, în cazul lui Hitler, „working towards the Führer”¹⁷¹ (a împlini voința Conducătorului, a veni în întâmpinarea lui). Deși mai atent la micro-management și birocrăția decizională decât Hitler¹⁷², Stalin avea totuși abilitatea de a lăsa marje de interpretare executanților din blocul sovietic, fixând direcții de acțiune și sugerând măsuri, dar lăsând ca detaliile să fie anticipate și asumate de liderii comuniști locali¹⁷³. Dej a învățat să se miște în această marjă, fiind pe de o parte foarte atent la semnalele date de Moscova și, pe de alta, suprainterpretându-le pentru a-și consolida puterea. După arestarea lui Lucrețiu Pătrășcanu (care avea să fie executat în 1954) și după îndepărtarea celor trei „gri” din Secretariat, Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu, Dej a căpătat o autoritate fără precedent asupra partidului, profilându-se un regim de putere mult mai personalizat și cultul personalității în folos propriu.

Paradoxal, mai tristă a fost Ana Pauker. „La auzul veștii, ea a început să plângă, dar [Alexandru] Moghioroș a potolit-o spunându-i: «Ană, Ană, dacă el nu murea, noi n-am sta de vorbă acum»”, povestește Gheorghe Brătescu, ginerele Anei Pauker¹⁷⁴.

Așa cum se știe, vestea deteriorării stării de sănătate a lui Stalin a fost dată târziu. La fel, în atmosfera paranoidă de la Moscova, accentuată de povestea cu „conspirația medicilor” evrei, și intervenția medicală a fost tardivă. După cum observă Simon Sebag Montefiore, în atmosfera de atunci, bântuită de spectrul doctorilor ucigași, simplul act de a chema un doctor după atacul cerebral din 2 martie ar fi putut reprezenta, în cazul în care Stalin și-ar fi revenit, o tentativă de preluare a puterii¹⁷⁵. Atacul cerebral fusese oricum sever și nu se știe dacă la nivelul de atunci al cunoștințelor medicale s-ar mai fi putut face ceva. Știrea despre „grava boală a tovarășului I. V. Stalin” s-a răspândit abia pe 4 martie. George Macovescu are o mențiune lacunară în jurnal: „4 martie. Azi, la ora 14, posturile de radio au anunțat că Stalin este grav bolnav”¹⁷⁶. Știrea a ajuns în *Scânteia* joi, 5 martie, în chiar ziua decesului.

Dej a publicat un comunicat în numele Comitetului Central în care, pe lângă faptul că afirma că vestea îmbolnăvirii lui Stalin „a zguduit adânc întregul nostru popor”, dădea semnul mobilizării: „Partidul Muncitoresc Român și întreg poporul român își vor strânge și mai puternic rândurile în jurul nebiruitului steag al lui Lenin și Stalin, vor întări și mai mult coeziunea și unitatea, vigilența și combativitatea, își vor însuși și mai stăruitor marile și invincibilele idei ale tovarășului Stalin”. Pe 4 martie, Academia R.P.R. convocase o sesiune științifică extraordinară, condusă de C. I. Parhon, președintele de onoare al Academiei, și Traian Săvulescu, președintele de facto, „consacrată genialei opere a tovarășului Stalin”¹⁷⁷.

Scânteia din 6 martie a publicat Comunicatul Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice care anunța că „la 5 martie, ora 9,50 seara, a încetat din viață, după o boală grea, Iosif Vissarionovici Stalin”. Un articol pomenea deja de

¹⁷¹ Ian Kershaw, *Hitler, the Germans, and the Final Solution*, Yale University Press / Yad Vashem, New Haven / Londra, 2008, pp. 29-48.

¹⁷² Richard Overy, *The Dictators. Hitler's Germany and Stalin's Russia*, W.W. Norton & Company, New York / Londra, 2004.

¹⁷³ Vezi, în sprijinul acestei idei, articolul lui Oleg V. Khlevniuk, „Stalin as Dictator: the Personalisation of Power”, în Sarah Davies, James Harris (eds.), *Stalin. A New History*, Cambridge University Press, Cambridge / New York, 2005, pp. 108-120.

¹⁷⁴ G. Brătescu, *Ce-a fost să fie. Notății autobiografice*, Humanitas, București, 203, p. 251.

¹⁷⁵ Simon Sebag Montefiore, *Stalin. The Court of the Red Tsar*, Phoenix, Londra, 2004, p. 654.

¹⁷⁶ George Macovescu, *Jurnal (1952-1982)*, vol. I, cuvânt înainte de Florin Constantiniu, notă asupra ediției și adnotări de Mioara Anton, Editura Domino, București, 2006, p. 26.

¹⁷⁷ *Scânteia*, an XXII, nr. 2599, 5.03.1953, pp. 1-2.

adunări spontane provocate de vestea îmbolnăvirii lui Stalin¹⁷⁸. Găsim informația și într-un raport intern de partid, care relatează că „[l]a transmiterea Comunicatelor, cetățenii s-au strâns în grupuri mari în jurul megafoanelor din orașe și sate. În mai multe orașe, pe o serie de străzi s-a întrerupt circulația, căminele culturale din multe regiuni erau arhipline cu țărani muncitori care veneau să asculte Comunicatele. Mulți cetățeni nu vroiau să creadă această veste tristă”. De exemplu, într-un loc din Bârlad, oamenii nu au vrut să arboreze steagurile îndoliate, refuzând să creadă că Stalin a murit. Mii de oameni au purtat dolii din 6 martie sau au pus drapele și portrete îndoliate la ferestrele caselor, fără să fi primit indicații de la partid. Unii au spus că și-ar fi dat viața în locul lui Stalin. Minerii de la Petrila au făcut de gardă la portretul lui Stalin cu lămpile aprinse. La ambasada U.R.S.S. din București și la consulatele din teritoriu s-au format cozi cu cei care doreau să semneze în registrele de condoleanțe. Numai la Cluj au semnat 22.000 de oameni. S-au înregistrat nenumărate promisiuni de depășire a planului. Și, mai relatează raportul, „[l]a adunările și meetingurile de doliu foarte mulți muncitori au plâns”. Țăranii au participat și ei la durerea colectivă. Mihuț Dumitru din Bodești-Neamț spunea că Stalin l-a scăpat de „exploatarea chiaburească”; pentru Derigescu Ion și soția din Vișoara – Pitești: Stalin a însemnat fericirea și o viață mai bună la bătrânețe; la Sascut – Bârlad a fost amenajată o cameră de doliu cu fotomontaje, în care s-a făcut de gardă; în mai multe comune din raionul Drăgășani – Pitești s-au organizat seri de lectură, citindu-se din opera lui Stalin. Pentru a proba „democratizarea” durerii, raportul continuă cu exemple din suferința femeilor. Peste tot în țară, femeile s-au îmbrăcat în negru, cu basmale negre. În orașul Stalin (Brașov), femeile au depus flori la statuia liderului sovietic; în alte zone, ele au făcut de gardă la portretul lui Stalin pentru că „a luptat pentru eliberarea femeilor”; Janina Bogdan din Turnu Severin a cerut „eternizarea memoriei tovarășului Stalin”, urmând ca „șantierelor navale să poarte numele tov. Stalin”. În fine, și-au exprimat regretul minoritățile și tinerii¹⁷⁹.

Istoricul Gh. I. Ioniță era, atunci, elev de liceu. Iată ce notează în memoriile sale:

Îmi aduc aminte de ceremoniile de doliu la care și noi, ca elevi, am fost mobilizați să participăm. Era vremea în care cultul personalității lui Stalin luase, și în România, forme extravagante. Era vremea obsedantului slogan: „Stalin și poporul rus / Libertatea ne-au adus!” Era vremea osanalelor ridicate celui mai bun popor dintre toate, cel sovietic, și celui mai priceput conducător dintre toți, Tătuca Stalin. Cu mintea mea de-atunci, de adolescent, recunosc că nu am reușit să înțeleg de unde au putut izvorî atâtea lacrimi câte s-au revărsat pentru Stalin, pe toată lungimea coloanelor care se îndreptau spre Ambasada Sovietică pentru a semna în cartea de condoleanțe¹⁸⁰.

Din interviuri de istorie orală aflăm cum se petreceau adunările în Universitatea București. Coralia Fotino, pe atunci studentă la Facultatea de Istorie, povestește:

Când a murit Stalin, noi eram către sfârșitul facultății; mi-aduc aminte că s-au ținut niște mitinguri care aveau un anume protocol – dacă pot spune. [...] Eram absolut toți în amfiteatru, într-unul din amfiteatrele mari, și venea un grup de decani, profesori, care se așezau la catedră; toată lumea în picioare, cu o anumită figură foarte îndurerată, dacă era posibil să fie cât de cât plânsă, cu atât mai bine.

¹⁷⁸ *Scânteia*, an XXII, nr. 2600, 6.03.1953, pp. 1, 3.

¹⁷⁹ A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 27/1953, f. 2.

¹⁸⁰ Gh. I. Ioniță, *O viață, un destin. Istorii știute și neștiute*, ediție îngrijită de Ileana Ioniță-Iancu, Cartea Universitară, București, 2007, p. 30.

Solomon Marcus, asistent în acea vreme la Facultatea de Matematică, relatează, la rândul-i:

Eram la facultate, s-au pus imediat niște difuzoare în toate facultățile, unde se transmitea permanent [...]. Aveai impresia că s-a produs cea mai mare catastrofă care se putea imagina! O catastrofă a întregii omeniri! Ore în șir, zile în șir, la microfon auzeam numai văicăreli, că „Ce ne facem?! Ne-a dispărut părintele...” Și trebuie să vă mărturisesc că nu erau puțini cei care lăcrimau!¹⁸¹

Dincolo de scenele colective de durere sinceră sau simulată, la nivel individual suferința era trăită agonice de cei care credeau pătimaș în stalinism. După cum își amintește Lilly Marcou, care avea 17 ani atunci, tatăl ei a procedat cu tact în dimineața zilei de 6 martie, când a auzit de la B.B.C. știrea morții dictatorului sovietic:

În dimineața aceea, mai mult decât de obicei se arată deosebit de prevenitor. „Fetița mea, fii tare și curajoasă. Am o veste proastă, proastă pentru tine..., îmi zise el, Stalin a murit!” Am căzut în brațele lui pentru a plânge, pentru a-mi țipa durerea. Pământul îmi fugea de sub picioare. Totul se prăbușea odată cu dispariția lui Stalin. [...] Mă instalai în doliu și durere pentru multă vreme. Orașul întreg, țara întreagă era cufundată în acest doliu. La școală, în grade diferite, toți eram tulburați. Nu păstrez deloc amintirea de a fi zărit la colegele mele vreun semn de indiferență și mai puțin de satisfacție. Trișam toți? Nu cred!¹⁸²

Nu toți părinții au fost la fel de înțelegători. Politologul Michael Shafir, pe atunci elev și el, în vârstă de nouă ani, s-a întors acasă plâns, impresionat de ceremonia de la școală. Întrebat de tatăl contrariat ce s-a întâmplat, a răbufnit: „Cum, nu știi? A murit tătuțul nostru!” În replică, a primit o palmă: „Acum ești sigur că tac-tu trăiește!”¹⁸³

În *Scânteia* din 7 martie, Gheorghiu-Dej a publicat un comunicat în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, cerând ca în toată țara să fie arborate drapelul roșii și tricolore îndoliate. Se mai decidea ca toate instituțiile, întreprinderile, școlile, unitățile militare să suspende orice fel de festivități și spectacole¹⁸⁴. Deja, la acel moment, orice tip de efuziune la vedere era interzisă. T. Brateș, pe atunci reporter la radio, împlinea 20 de ani în ziua morții lui Stalin și a sărbătorit împreună cu câțiva prieteni la Athénée Palace. A fost reclamat că într-o zi tristă a „chefuit”, și a avut ceva neplăceri. Norocul lui a fost că a scris mai multe reportaje despre moartea lui Stalin și „cheful” i-a fost trecut cu vederea mai ușor¹⁸⁵. Vigilența exacerbată a autorităților se vedea și din faptul că greșelile de tipar devin „acte de sabotaj”. La *România liberă*, un tipograf a cules „Geniala învățătură a lui Stalin *nu este un far în luptă*” în loc de „*ne este un far în luptă*”; altul a cules „Oamenii muncii din țara noastră sub conducerea P.M.R. își strâng și mai mult rândurile *în jugul* steagului nebiruit al lui Lenin și Stalin” în loc de „*în jurul* steagului”; în fine, un al treilea a făcut să se tipărească „[...] succesele înregistrate pe drumul atragerii țaranilor în gospodării mici și mijlocii pe făgașul socialismului, prin *ruinarea lor*” în loc de „*reunirea lor*”. În *Contemporanul*, Malencov a devenit

¹⁸¹ Am citat interviuri de istorie orală din Arhiva de Istorie Orală a Societății Române de Radio-difuziune utilizate de Silvia Angelescu, „«Așteptăm toți să se întâmple...» Reacții la știrea morții lui Stalin”, în Romulus Rusan (ed.), *Anii 1949-1953*, pp. 71-72.

¹⁸² Lilly Marcou, *op. cit.*, pp. 142-143.

¹⁸³ *De la evreu-goy la goy-evreu: privind în oglinda retrospectivă*, Michael Shafir în dialog cu Daniel Cristea-Enache, 25.03.2013; accesibil la adresa <http://atelier.liternet.ro/articol/12940/Michael-Shafir-Daniel-Cristea-Enache/Valorile-materiale-au-ajuns-azi-sa-fie-acceptate-drept-valori-supreme-indiferent-de-conscintele-lor-sociale.html>, 26.03.2013.

¹⁸⁴ *Scânteia*, an XXII, nr. 2601, 7.03.1953, p. 1.

¹⁸⁵ Silvia Angelescu, *op. cit.*, p. 70.

„Melancov”¹⁸⁶. La Radio, un ziarist a fost dat afară pentru că făcuse o comparație între Hitler („geniu al răului”) și Stalin („geniu al binelui”)¹⁸⁷.

Elita P.M.R., alături de președintele Academiei, Traian Săvulescu, și de patriarhul Justinian au mers pe 6 martie să semneze în registrul de la Ambasada U.R.S.S. din București¹⁸⁸. În *Scânteia* din 7 martie, au început să curgă elogiile sub semnături cu rezonanță. Mihail Sadoveanu scrie despre „Marele geniu al omenirii progresiste”. Iosif Vissarionovici, care nu a murit, ci doar a trecut în adormire, „a fost și este campionul păcii mondiale, scutul mamei și copilului, apărătorul liniștii oamenilor muncii, protectorul tineretului de pe întreg pământul”. Lui Sadoveanu, cel care avea deja o faimă de lider sangvinar, îi pare dimpotrivă o expresie a bunătății și blândeții și, ca argument, evocă scena fulgurantă a unei întâlniri vagi dintre el și Stalin care a avut loc la Moscova¹⁸⁹.

În *Scânteia* din 8 martie era reprodus elogiul lui Dej, care apăruse inițial în *Pravda*, despre „Stalin – eliberatorul popoarelor”. George Călinescu scria despre „O figură gigantică a istoriei”. Și pentru el, Stalin, comparat printre altele cu un ocean, doar „doarme”. Eugen Frunză a compus o poezie, „Așa ne-nvață Stalin”. O strofă sună așa: „Oricât ar fi de tare / Al morții braț cumplit, / Mai tare este Stalin! / Nu, Stalin n-a murit!” Alți academicieni și scriitori și-au adus prinosul¹⁹⁰.

Poetul proletcultist Mihai Beniuc lămurește în memoriile sale cum se proceda în astfel de situații:

[...] a murit Stalin. S-a dat sarcină scriitorilor să scrie versuri. Pe atunci așa se obișnuia: se dădea o dispoziție – și acum se obișnuiește, de altfel – să facă toți ceva pentru o anumită cauză – atunci s-a cerut să se scrie versuri, ca să zic așa, un fel de bocete, sau ceva de felul acesta, pentru Stalin. Și mie mi s-a dat această sarcină și încă una în plus: aceea de a convinge pe Geo Bogza să scrie un articol cu acest prilej, despre personalitatea lui Stalin. În ceea ce privește versurile, mi s-a adus la cunoștință că ale mele nu pot să fie publicate în nici un caz. [...] Pe Geo Bogza nu a trebuit să-l „prelucrez”, numaidecât a acceptat¹⁹¹.

Și, după cum observă Marin Nițescu, „Geo Bogza a scris, poate, cel mai patetic necrolog din câte s-au scris la noi cu această ocazie”¹⁹².

Dumitru Popescu amintește jocul de măști, din redacția de la *Contemporanul*, și atinge un subiect delicat: care era relația dintre elogiile scrise de ziariști și scriitori și ceea ce se știa despre crimele lui Stalin. Predictibil, fostul activist pretinde că nu știa nimic: „Noi nu aveam de unde să știm că Stalin e «Satrapul roșu» – venisem direct din facultate, nu făcusem politică, iar în redacție nu ajungea nici un zvon antistalinist, nici Europa nu aveam cum s-o ascultăm. Urma să aflăm abia peste câțiva ani adevăruri derutante și revoltătoare despre I. V. Stalin”¹⁹³.

¹⁸⁶ „Informare” din 3.04.1953, în Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (editori), *Istoria comunismului din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Humanitas, București, 2009, pp. 419-420.

¹⁸⁷ Silvia Angelescu, *op. cit.*, p. 69.

¹⁸⁸ *Scânteia*, an XXII, nr. 2601, 7.03.1953, p. 1.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 2.

¹⁹⁰ *Idem*, nr. 2602, 8.03.1953, p. 2.

¹⁹¹ Mihai Beniuc, *Sub patru dictaturi. Memorii (1940-1975)*, ediție îngrijită de Ion Cristoiu și Mircea Suciu, prefată de Ion Cristoiu, Editura „Ion Cristoiu”, București, 1999, p. 225.

¹⁹² Articolul lui Geo Bogza a apărut în *Viața românească*, nr. 3, 1953. Vezi M. Nițescu, *Sub zodia proletcultismului. O carte cu domiciliu forțat (1979-1995). Dialectica puterii. Eseu politologic*, Humanitas, București, 1995, p. 221.

¹⁹³ Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se... Aburul halucinogen al cernelii. Memorii*, vol. I, Curtea Veche, București, 2005, p. 111.

Mulți alți membri ai elitei politice și culturale din acea perioadă vor susține după 1989 că nu au știut în timp real despre abuzurile și crimele lui Stalin. Cornel Burtică, de pildă, atras în tinerețe de promisiunile egalitariste ale comunismului, afirmă că, „în acele timpuri, nu știam că, paralel cu condițiile create pentru o parte însemnată a societății, la alt pol se comiteau abuzuri și ilegalități”¹⁹⁴. Dar din narațiunea sa aflăm că, de fapt, era la curent cu măsurile represive ale regimului. Se găsea la Turnu Severin când au început deportările în Bărăgan, aflase de la C.C. Giurescu sau N. Carandino despre arestări, torturi și viața în închisori¹⁹⁵, iar toate acestea nu l-au împiedicat să aibă o carieră la nivel înalt în timpul regimului comunist. De altfel, Burtică recunoaște la un moment dat: „Era o educație să nu te bagi unde nu trebuie, să-ți vezi de treabă”, „îți era frică să vorbești”¹⁹⁶. Și Silviu Brucan a spus-o clar, atunci când a fost întrebat dacă știa de închisori, de Sighet, de pildă: „Foarte puțin știam și nici nu-mi convenea să aud lucrurile astea. Pur și simplu nu-mi convenea să le aud”¹⁹⁷. Ignoranța asumată și frica guvernau comportamentul multora atunci. Cine dorea să știe, totuși, putea să afle. Annie Bentoiu îi citise, cu mult înainte de moartea lui Stalin, pe Boris Suvarine și Arthur Koestler (II, p. 363).

Să revenim la moartea lui Stalin. Am văzut că dispariția liderului suprem provocase multora viziuni apocaliptice. În U.R.S.S., această senzație era cu atât mai pregnantă.

Ion Iliescu, tânăr activist, se găsea chiar la studii la Moscova în acea perioadă. După 1989, a tratat „analitic” ce a văzut și auzit, extrăgându-se din poveste:

Moartea lui Stalin, în martie '53, a fost percepută ca o dramă, ca o tragedie națională. Era o societate care era atât de mult legată de reprezentarea aceasta închistată despre societate și despre conducător, care era totul pentru ei, încât dispariția lui însemna o tragedie. Ce o să se întâmple fără Stalin? Aceasta a fost prima reacție și prima percepție a momentului. De altfel, a fost descris și în literatură; au fost adevărate drame umane; oamenii mergeau să-l vadă pe Stalin, expus în „Casa Coloanelor” din centrul Moscovei și mulți au murit în aglomerarea formidabilă creată pe arterele de acces. A fost o descărcare emoțională a unui popor care era sclavul unei anumite reprezentări și al unei educații deformatoare. Încă nu aflaseră tot ce avea să se dezvăluie după Congresul XX al P.C.U.S.¹⁹⁸.

Un alt martor privilegiat ne-a lăsat scrieri memorialistice despre desfășurarea ceremoniilor funerare în U.R.S.S. Scriitorul Ion Ianoși se afla la studii la Leningrad, iar detașarea analitică din relatarea sa seamănă cu cea a lui Ion Iliescu:

Astăzi, mai nimeni nu-și poate imagina cutremurul veștii. Cu excepția celor care îi cunoșteau fărâdelegile și îi așteptau dispariția, majoritatea populației i-a deplâns moartea și a vărsat, la propriu, potop de lacrimi. Am văzut oameni hohotind pe stradă ori taxatoare de tramvai bocind în timp ce ne compostau biletele. [...] A urmat nebulonia populară cu prilejul funeraliilor din 9 martie. Din toate colțurile țării s-au adunat la Moscova mase uriașe de oameni. Mulți au fost călcați în picioare la propriu în tentativa de a se apropia de mortul

¹⁹⁴ Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, cuvânt înainte de Adrian Cioroianu, postfață de Dan Pavel, note de Rodica Chelaru, Curtea Veche, București, 2001, p. 25.

¹⁹⁵ *Ibidem*, pp. 25, 30, 46.

¹⁹⁶ *Ibidem*, pp. 43-44.

¹⁹⁷ „Am fost un complotist”, interviu cu Silviu Brucan luat de Rodica Palade, în revista 22, 06.05.2002, accesibil la adresa <http://www.revista22.ro/am-fost-un-complotist-85.html>, 20.03.2013.

¹⁹⁸ *Marele șoc din finalul unui secol scurt. Despre comunism, postcomunism, democrație*, Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu, prefață de Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 68.

expus în Sala Congreselor sau în drum spre mausoleu, care își va dubla, pentru un timp, denumirea în „Mausoleul Lenin-Stalin”¹⁹⁹.

La Moscova a mers, bineînțeles, și o delegație oficială a României, condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Din delegație făceau parte, printre alții, Petru Groza, Iosif Chișinevschi, Gheorghe Apostol, Miron Constantinescu, Mihail Sadoveanu, Nicolae Ceaușescu, Sorin Toma. Alexandru Bârlădeanu, care îndeplinea rol de corespondent pentru *Scânteia*, a fost și el, alături de Gh. Maurer, în garda de onoare la sicriul lui Stalin și a asistat la discursurile din Piața Roșie. „Nu eram bucuros nici eu, nici Maurer, ci îngrijorați”, dezvăluia Bârlădeanu după 1989²⁰⁰. „Personal – nu văd de ce aș ascunde – eram foarte impresionat”, mărturisea un alt membru al delegației, care a împărtășit amintirile după căderea comunismului, Sorin Toma²⁰¹. Delegația României a fost cazată aproape de Casa Coloanelor și s-a putut deplasa pe jos până acolo, împreună cu mari fluxuri de oameni. Mulți, mai ales femei, lăcrimau. Calea de acces era flancată de camioane militare așezate unul lângă altul. La câteva din punctele de acces s-au creat busculade, iar poliția călare a intervenit cu brutalitate. Delegației României i s-a acordat privilegiul de a face de două ori de gardă lângă catafalca. Funeraliile au fost impresionante, dar oficiale și reci. Au vorbit Malenkov, Beria și Molotov. Doar în vocea lui Molotov s-a simțit un pic de emoție. Primii doi aveau să fie înlăturați de Hrușciiov, iar Molotov păstrat doar ca personaj decorativ. Discursurile nu au risipit senzația generală de incertitudine. De la funeralii, delegații au fost invitați la masă la un restaurant. Acolo Sorin Toma, pătruns de solemnitatea momentului, a fost deranjat de atmosfera relaxată, de anecdotele ambasadorului U.R.S.S. în China pe care trebuia să le traducă. La întoarcere, Dej s-a sfătuit cu ceilalți ce să spună în momentul revenirii în țară. Era tentat să țină o cuvântare după modelul faimosului discurs al lui Stalin la moartea lui Lenin. Dar regula precauției după care se conducea („Nu e momentul să te repezi. Așteaptă.”) și-a spus cuvântul și de data aceasta: nu a ținut nici un discurs²⁰². Ulterior va începe să pună bemoli cultului lui Stalin în România pentru a-l înlocui cu propriul cult.

Și în România, ceremoniile funerare au avut dimensiuni grandioase. Pe 8 martie 1953, C.C. al P.M.R. împreună cu Consiliul de Miniștri al R.P.R. au emis o hotărâre care merită reprodușă în întregime pentru că a fost aplicată întocmai la nivel național:

1. În ziua de luni 9 Martie a.c., în momentul începerii funeraliilor tovarășului Iosif Vissarionovici Stalin, la ora 11 a.m., se va întrerupe lucrul pe timp de 3 minute la toate întreprinderile și instituțiile din întreaga țară, în afară de cele ale căror condiții specifice nu permit aceasta. La aceeași oră se va întrerupe în întreaga țară, pe timp de 3 minute, circulația trenurilor, tramvaelor, automobilelor și altor vehicule, precum și a pietonilor din orașe.
2. La ora 11 precis se vor trage în semn de salut în orașul București, capitala Republicii Populare Române, și în orașul Stalin câte 24 de salve de artilerie.
3. De la ora 11 până la ora 11 și 3 minute vor suna în semn de ultim salut sirenele tuturor întreprinderilor, locomotivelor, vaselor maritime și fluviale.
4. În ziua de 9 Martie a.c. cursurile școlilor elementare, medii și medii tehnice se suspendă²⁰³.

¹⁹⁹ Ion Ianoși, *Internaționala mea. Cronica unei vieți*, Polirom, Iași, 2012, pp. 283-284.

²⁰⁰ Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, pp. 109-110.

²⁰¹ Sorin Toma, *Privind înapoi. Amintirile unui fost ziarist comunist, redactor șef al Scânteii din 1947 până în 1960*, Editura Compania, București, 2004, p. 110.

²⁰² *Ibidem*, pp. 110-113.

²⁰³ *Scânteia*, an XXII, nr. 2603, 9.03.1953, p. 1.

Pe lângă această decizie făcută publică, s-au luat și alte măsuri, care au fost transmise pe canalele partidului. Astfel, „pentru asigurarea bunei desfășurări și a unei participări masive din partea cetățenilor la meetinguri și adunările de doliu”, Partidul a instruit și trimis peste tot în țară, în orașe și sate, un mare număr de activiști din comitetele regionale și raionale de partid, din organizațiile de masă, elevi ai școlilor de partid, instructori voluntari și numeroși agitatori pentru a face cunoscută decizia din 8 martie și instrucțiuni precise de organizare. În total, au fost pe teren peste 11.000 de activiști de partid și ai organizațiilor de masă, 7.000 de elevi și studenți ai școlilor de partid, alături de zeci de mii de agitatori și propagandiști și 26.000 de „tovarăși” convocați pentru menținerea ordinii. Ne sunt date cifre și detalii spre exemplificare: în regiunea Iași, au fost trimiși la sate 958 de activiști, iar în orașul Iași, 860 de agitatori; la București și în regiunea Hunedoara, agitatorii au mers și din ușă în ușă pentru a mobiliza cetățenii la miting; la Craiova au fost în teren 1.800 de agitatori. Peste tot au fost ținute adunări de instructaj. Comunicatele C.C. al P.M.R. au fost lipite peste tot în țară. S-au făcut probe la sirenele din teritoriu. În regiunea Stalin, au fost alocați câte 1-3 tovarăși de încredere pe lângă fiecare sirenă, fiind coordonați prin intermediul aparatelor radio. În regiunea Cluj, deputații comunali au fost repartizați la clopotele bisericilor. Peste tot, la sediile P.M.R., ale organizațiilor de masă, instituțiilor și întreprinderilor, a fost dublată paza; s-au făcut și verificări prin sondaj pentru a vedea că „tovarășii se găseau la posturile lor”²⁰⁴.

Ce spun mai precis sursele privind numărul participanților la manifestațiile de doliu? În mod surprinzător, *Scânteia*, altfel promptă în a raporta triumfalist cifre record, se rezumă la a scrie despre „mii și mii” sau „milioane” de participanți în România și „sute de milioane” în lagărul socialist, care număra, în acel moment, 800 de milioane de oameni, adică o treime din populația globului²⁰⁵. Probabil că, în spiritul precauției extreme a acelor vremuri, propaganda se temea să dea publicității o cifră precisă cu oamenii care își manifestaseră durerea, din cauză că apăreau întrebări despre ce făcuseră ceilalți.

Rapoartele interne ale P.M.R. sunt mai precise. Astfel, un raport din 9 martie afirmă că „în toată țara au participat, după date incomplete, 4.300.000 cetățeni la meetinguri și adunări”²⁰⁶. Pe 7 martie, de exemplu, în București au avut loc 1.100 adunări de doliu; în regiunea Stalin, la cele 283 de adunări au participat 53.000 de oameni; în Valea Jiului, s-au desfășurat adunări la toate gurile de mină, luând parte 6.000 de muncitori²⁰⁷. Pe 9 martie, la mitingul din Piața Stalin din București au fost prezente 350.000 de persoane; nu există date privind mitingul simultan din Piața Victoriei. La mitingul de la Cluj au fost 95.000 de suflete, la Timișoara – 90.000, la Reșița – 35.000, în raionul Deta – 17.000 etc. Raportările devin cinice de-a binelea când sunt numărați și participanții la mitinguri din șantierul Canalului Dunăre – Marea Neagră (35.000 de oameni), deși o parte dintre ei erau internați administrativ sau deținuți politici și, putem bănuși, nu erau deloc triști la aflarea morții lui Stalin²⁰⁸.

Raportul din 12 martie aduce cifra totală a participanților la manifestărilor de doliu spre 7 milioane: „În toată țara, în zilele de 6-7-8 și 9 Martie s-au ținut 22.800 adunări și 300 de meetinguri de doliu, cu o participare totală de aproape 7.000.000 cetățeni”²⁰⁹. Iar

²⁰⁴ A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 26/1953, f. 6; dosar nr. 27/1953, f. 6.

²⁰⁵ *Vezi*, de exemplu, *Scânteia*, an XXII, nr. 2605, 11.03.1953, pp. 1, 2.

²⁰⁶ „Informare” din 9.03.1953, în A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 26/1953, f. 8.

²⁰⁷ *Ibidem*, f. 4.

²⁰⁸ *Ibidem*, f. 14.

²⁰⁹ *Ibidem*, f. 13 (sau *ibidem*, dosar nr. 27/1953, f. 2).

în concluzie, insistă pe ideea de moment fără precedent în istorie: „Comitetele regionale de partid, instructorii C.C. al P.M.R. trimiși în regiuni, apreciază că o asemenea impresionantă participare și disciplină muncitorească n-a mai fost cunoscută până acum”²¹⁰.

Pe 9 martie, ziua de apogeu a manifestărilor, fluxurile de oameni au început să se formeze încă de la primele ore ale dimineții. La Uzinele „23 August” din București, muncitorii erau mobilizați în proporție de 80-85% la ora 6,00. La șantierul naval Giurgiu, Oltenița, C.F.R.-Titu muncitorii s-au adunat de la 5,30 dimineața, în regiunea Arad, la „Flamura Roșie”, de la 5,00, iar în regiunea Bacău, la Hidrocentrala de la Bicăș și Carbonifera Comănești, chiar de la 4,00²¹¹.

Lumea adunată la mitinguri purta drapele îndoliate, portrete cu Stalin, buchete de flori și coroane. Mulți, mai ales femei, erau în dolii. Au vorbit reprezentanți ai comitetelor raionale și regionale de partid, ai sfaturilor populare și U.T.M., militari, stahanoviști, membri și nemembri de partid. Au fost citite telegrame către C.C. al P.C.U.S. și Guvernul U.R.S.S. „Meetingurile și adunările, ne asigură un raport, s-au desfășurat într-o impresionantă disciplină, atmosferă solemnă și adâncă tristețe, mulți dintre cei prezenți au plâns. [...] La orele 11 precis în momentul când sarcofagul cu corpul neînsuflit al tovarășului Stalin a fost depus în mausoleu, în toată țara, la orașe și sate, au sunat sirenele, s-au tras clopotele. În acest moment, s-a întrerupt circulația și orice activitate. Cetățenii prezenți la meetinguri, adunări, cât și cei aflați pe străzi s-au descoperit și au păstrat 3 minute de reculegere în memoria lui Iosif Vissarionovici Stalin”²¹².

Am văzut că mitingul principal din București a avut loc în Piața „Generalissim I.V. Stalin”, unde au fost 350.000 de oameni. Istoria în sine a pieței este semnificativă. Numele inițial, în perioada interbelică, era Piața „Jianu”; la venirea la putere a lui Ion Antonescu, numele a fost schimbat în Piața „Adolf Hitler”; în intervalul 1944-1947, a revenit la denumirea „Jianu”; iar după instaurarea republicii a fost botezată după numele „conducătorului popoarelor”; odată cu repudierea cultului personalității lui Stalin, i-a fost atribuit numele neutru de „Piața Aviatorilor”; în fine, după 1989, ca semn al reorientării spre Occident, a devenit Piața „Charles de Gaulle”. La intrarea în Parcul Herestrau (pe atunci „Parcul de cultură și odihnă I. V. Stalin”), înspre piață, fusese instalată, în urmă cu trei ani, o statuie imensă a lui Stalin. La moartea lui Stalin, tribunele oficiale au fost montate de o parte și de alta a statuii. Și statuia avea să fie dărâmată după raportul lui Hrușciov²¹³.

Cea mai bună descriere neoficială a mitingurilor din București ne-a lăsat-o tot Annie Bentoiu. Reamintim, ea fusese convocată acolo în timp ce soțul era într-un batalion disciplinar, tatăl se găsea internat administrativ într-o colonie de muncă, iar socrul era în închisoare. Alții din familia extinsă erau, de asemenea, închiși. Iată relatarea ei:

Mitingul de dolii a avut loc în București, luni 9 martie 1953. A fost, pentru cei care au participat la el, una din cele mai ciudate și impresionante experiențe. Toate țările din sistem au coordonat participarea lor la funeralii cu ora Moscovei. Simultaneitatea realizată, într-o vreme când nu exista procedeu unificator al televiziunii, era ceva cu totul nou. La noi, centrul ceremoniei a fost în Piața Stalin, unde se aflau cele două tribune oficiale, una pentru

²¹⁰ *Ibidem*, dosar nr. 26/1953, ff. 13-14.

²¹¹ *Ibidem*, ff. 6-7.

²¹² *Ibidem*, f. 9.

²¹³ Alexandru Mihalcea, „«Surăsul» lui Stalin, rușine și blestemul istoriei”, în *România liberă*, 4.09.2008, accesibil la adresa: <http://www.romanalibera.ro/cultura/aldine/surasul-lui-stalin-rusinea-si-blestemul-istoriei-133582.html>, 25.03.2013.

demnitarilor români, alta pentru ambasadori, iar coroanele și florile se adunau pe un postament central. Dar și Piața Victoriei, și cea a Dorobanților erau, cum spune Scânteia, o mare de oameni. În Piața Victoriei m-am nimerit și eu. [...] Eu eram fascinată în primul rând de întinderea geografică asupra căreia purta acea manifestație: niciodată, în istorie, nu avusese loc ceva comparabil. [...] [N]imeni, niciodată în istorie, nu fusese adulat de un număr atât de mare de oameni. Iar noi, printre multe alte milioane de supuși, stăteam nemișcați în piețe și pe străzi, în picioare, cu capul gol sau în basmale, în frigul tăios al unei dimineți încă de iarnă, meditănd (căci nu putea fi vorba să te rogi) asupra acestor lucruri. Tăcerea extremă care domnea în piață, în ciuda atâtor zeci de mii de prezențe umane, răspundea unui cer cenușiu, aproape compact. Nu ne uitam unii la alții, știind că arătam la fel: cenușii, săraci, docili. Unii, fără îndoială, plâneau: misterul morții era mai prezent ca niciodată și ne aștepta pe toți, pe cei mai umili ca și, iată, pe cei mai puternici. Difuzoarele transmiteau muzică funebă; drapelul și câteva rare portrete cu însemne de doliu punctau prezența tăcută a uriașei mase de oameni. La un moment dat a început o transmisie în limba rusă – vorba tovarășul Malencov –, apoi i-au urmat, pe românește, glasurile lui Chivu Stoica, Leontin Sălăjan, acad. Traian Săvulescu și ale diferitor stahanoviști. Partea asta a „slujbei” semăna cu manifestațiile obișnuite și ne-am fi desconcentrat, dacă nu ar fi sosit ora unsprezece, care corespundea cu ora 12 a Moscovei. Atunci a izbucnit bubuitul tunurilor, cutremurând văzduhul, urmat de plângerea repetată a sirenelor. Cine mai auzise așa ceva? Semăna cu războiul, dar nu era decât un ritual nemaicunoscut: oricum, era vorba de moarte și numai de ea. Cât timp au urlat sirenele (câteva minute foarte lungi), circulația vehiculelor s-a oprit, conform instrucțiunilor, în toate orașele țării, șoferii și vatmanii au coborât, descoperindu-se. Chiar și trenurile au stat în drum. Difuzoarele au transmis, de la Moscova, imnul de stat al U.R.S.S. și, în final, Internaționala, care a răsunat atunci în toată grava, complexa și semnificativa ei putere. Și în sfârșit, în tăcere, lumea s-a risipit²¹⁴.

Soțul lui Annie Benteoiu, Pascal Benteoiu, aflat în batalion disciplinar la Doaga, a așternut și el pe hârtie amintirea aceluiași moment:

Cea mai plăcută amintire de la Doaga (unde insecte diverse, alternând cu viermi intestinali, apăreau când și când – baia era tocmai la Mărășești – și unde adesea beam la fântâni din aceleași găleți cu caii de corvoadă, dar caii erau animale minunate de curate), cea mai fermecătoare amintire – zic – a fost cea de la moartea lui Stalin, anunțată cu sughițuri de plâns fățarnic de un nenorocit de subofițer care era – temporar – comandantul nostru. [...] Iar noi am jucat trei zile table și am băut tot ce aveam, închinând cu „trăiască mortul!”²¹⁵

Cum este ușor de înțeles, moartea lui Stalin a fost primită cu bucurie și speranță de deținuții din coloniile de muncă și închisori. „Când a murit sperau, toată lumea. Numa? «scăpăm!» și «scăpăm!» [...] Am sperat!... Și nu numai eu, toată lumea?”, își amintește, într-un interviu de istorie orală, un țaran închis atunci²¹⁶.

Anticipând acest lucru, autoritățile au reacționat imediat. La Direcția Coloniilor și Unităților de Muncă a sosit un ordin special, care prevedea: „[...] începând de la 6 martie 1953 și până la noi ordine, se vor lua următoarele măsuri: La toate Lagărele și Coloniile de Muncă se vor lua măsuri pentru întărirea pazei, vigilenței, ordinii, disciplinei, muncii informative și controlului. Vorbitorul se suspendă. Pachetele și scrisorile pentru deținuți vor fi atent verificate și reținute până la noi ordine. Cadrele vor fi în mijlocul unităților. [...] Orice eveniment se va raporta imediat”²¹⁷.

²¹⁴ Annie Benteoiu, *Timpul ce ni s-a dat*, vol. II, pp. 417-419.

²¹⁵ Pascal Benteoiu, *Direcția Generală a Serviciului Muncii*, p. 170.

²¹⁶ Ioan Hotico din Ieud, cf. Silvia Angelescu, *op. cit.*, p. 72.

²¹⁷ Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente. 1949-1989*, studiu introductiv de Dennis Deletant, Polirom, Iași, 2002, p. 320, notă.

Autoritățile aveau motive să își ia măsuri de precauție, pentru că la bucuria deținuților se adăuga nesiguranța gardienilor. Vorbește despre acest lucru Cicerone Ionițoiu, țărănist condamnat, trimis la muncă obligatorie la Canal. Ionițoiu a refuzat să mai muncească, „având un atu în plus: crăpase Stalin și se observa la toți nesiguranța zilei de mâine”. „Frumoasă pușcărie, se apropie sfârșitul...” își spunea Ionițoiu²¹⁸. Într-adevăr, în iulie 1953, P.M.R. a decis să „amâne” construcția Canalului Dunăre – Marea Neagră²¹⁹, iar șantierul a fost închis. Ionițoiu a fost mutat la Poarta Albă.

Undeva în nordul țării, retras în munți, fugind de Securitate și fără să știe de moartea lui Stalin, Vasile Motrescu nota în jurnalul său în dreptul zilei de 9 martie 1953: „Iarăși ninge toată ziua, stau în bordei flămând și îngândurat, peste noapte am fost foarte neliniștit, toată noaptea mereu [visându-mă] pe [a]casă la tata și în sat hăituit de Miliție”²²⁰. Motrescu a rămas fugăr până în 1958, când a fost prins și executat pentru rezistență armată.

În ciuda imaginilor uniformizatoare transmise de propaganda vremii, au fost mulți și cei care s-au arătat ireverențioși sau bucuroși la moartea dictatorului sovietic. Bucuria s-a consumat de cele mai multe ori în privat. „Mulțumesc lui Dumnezeu, din rărunchii sufletului meu, că am ajuns această zi mare de astăzi, în care lumea de până aci apune și o altă lume, mai bună, mai dreaptă, mai omenească, își anunță ivirea ei”, scrie Onisifor Ghibu în jurnal, pe 6 martie 1953, comentând moartea liderului sovietic²²¹.

Unii dintre cei care și-au arătat satisfacția public au fost denunțați, rapoartele partidului și Securității menționând câteva cazuri.

Trebuie remarcate în primul rând cazurile de elevi sancționați pentru că nu s-au comportat conform așteptărilor oficiale în acele zile de martie. În regiunea Hunedoara, la Școala Pedagogică din Deva, un raport al U.T.M. dă exemple: Nicolae Cristoie a spus că „Stalin trebuie uns cu murdărie pentru a nu putrezi”; Emil Silverster a jucat șah „în cinstea morții lui Stalin”; Antonie Pompiliu și Gheorghe Munteanu au apreciat, conform relatării agramate din raport, că „Stalin nu este bun de nimic și de ce să-l țină atâta ca o păpușă, că acum este timpul de a se da lovitura, de asemeni și-au exprimat bucuria pe care o are în aceste clipe Tito și Eisenhower”; iar Augustin Iasan a spus că „Stalin a murit demult și că comuniștii ascund acest lucru față de popor”. Toți aceștia au fost excluși din U.T.M. și exmatriculați. În regiunea București, la Liceul de Fete din Călărași, mai multe eleve au tăiat cu creionul miniștrii dintr-o listă a membrilor Guvernului, după care au rupt Constituția și au aruncat-o pe foc. Trei fete au fost exmatriculate (Ana Nicolaiescu, Cornelia Davidescu și Gemina Nedelcu), iar alte șapte au primit avertisment. Mai mulți băieți din Liceul de Băieți nr. 1 din Iași, în ziua mitingului de pe 9 martie, au furat din piață patru sticle de lichior, s-au îmbătat și au făcut gălăgie. Toți au fost exmatriculați. Raportul conține în total o listă de 23 de elevi și studenți care au creat probleme și au fost sancționați cu avertisment sau exmatriculare și excludere din U.T.M. Au fost sancționați, de asemenea, și activiști utemiști care au dat

²¹⁸ Cicerone Ionițoiu, *Memorii. Din țara sârmelor ghimpate*, vol. I, Polirom, Iași, 2009, pp. 168, 173.

²¹⁹ „Stenograma ședinței Comitetului Central al P.M.R. referitoare la amânarea construcției Canalului Dunăre – Marea Neagră”, în Camelia Moraru, Constantin Moraru, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R., 1953*, vol. V, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, pp. 286-290.

²²⁰ *Jurnale de rezistență anticomunistă. Vasile Motrescu, Mircea Dobre, 1952-1953*, ediție îngrijită de Liviu Țăranu, Theodor Bărbulescu, Nemira, București, 2006, p. 98.

²²¹ Onisifor Ghibu, *Pagini de jurnal (1935-1963)*, vol. I, ediție îngrijită de Miralena Mamina, Romeo Dăscălescu, Octavian O. Ghibu, introducere de Romeo Dăscălescu, note și comentarii de Octavian O. Ghibu, Editura Albatros, București, 1996, p. 261.

dovadă de „împăciutorism”, adică nu au reacționat când numele lui Stalin era întinat. În finalul raportului, aflăm și că la Liceul din Sighișoara, din regiunea Stalin, au fost incidente mai grave, intrând pe fir Securitatea, care a operat și arestări²²².

Într-un raport al Securității privind nordul țării sunt enumerate 76 de persoane care l-au vorbit de rău pe Stalin după deces, fiind trecute sub urmărire informativă. Să spicuiim câteva cazuri.

Când Stalin nu murise încă, dar se aflase că are probleme de sănătate, Ioan Vasiliu (n. 1893), fost ofițer și țărănist din Botoșani, a prognozat că „se curăță și că aceasta ar fi mai bine”. Mitică Andreescu (n. 1909), lăcătuș din Botoșani, observa cu ironie că, deși comuniștii credeau că nu va muri niciodată, „iaca moare și Stalin” și „de acum o să avem și schimbări 100%”. Vasile Ghenici (n. 1898), zidar originar din Polonia, fost țărănist și el, a sărbătorit la restaurantul din Siret când a aflat că Stalin este bolnav, iar când a murit a închinat din nou: „Hai să bem că Stalin a murit și de acum totul se va schimba”. Pentru aceasta, a fost condamnat la un an și zece zile. Petru Costea (n. 1924), măcelar din Rădăuți, a aflat că Stalin este bolnav de la radio, dar a spus că „a trăit destul și a îngreunat viața oamenilor”. Dumitru Păduraru (n. 1910), un țăran mijlocăș din Frontul Plugarilor, domiciliat în Mânăstirea Doamnei – Botoșani, a apreciat că dacă Stalin ar fi murit 20-30 de ani mai devreme „nu mai sufeream”. Păduraru s-a oferit să împartă pânză de doliu la oameni pe cheltuiala lui „numai să-i ia dracul pe toți”. Ioan Obuf (n. 1905), preot ortodox, fost membru P.N.L., din Cristești – Botoșani, aflând de decesul liderului comunist cehoslovac, Klement Gottwald, la doar cinci zile după ce asistase la funeraliile lui Stalin, a afirmat că „a mai crăpat un drac, are Stalin pereche”, adăugând că bine ar fi ca moartea să treacă neîntârziat pe la toți liderii comuniști ca să scape lumea de sărăcie. Vasile Ciorăscu (n. 1907), din Manoleasa – Săveni, fost membru în P.N.L. Brătianu, cu studii teologice, profetea că „tot un drac îi va lua locul lui Stalin, dar poate nu va fi încăpățânat ca acesta”. Dumitru Chihaia (n. 1915), țăran, fost legionar, din Botoșani, se întreba „ce rost are atâta panaramă cu moartea lui Stalin”, mai ales că „mulți se prefac că le pare rău, iar foarte mulți se bucură”. User Birman (n. 1891), fost mare comerciant din Botoșani, sublinia situația paradoxală: „[...] se trag clopotele și se fac rugăciuni în toate bisericile de toate cultele și toate sinagogile evreești pentru cel mai mare ateu”. Observația este făcută și de alții. Florea Alexandrescu (n. 1908), fost locotenent colonel de artilerie, cunoscut în evidențele Securității pentru manifestări în organizație subversivă, a admis că Stalin a fost un geniu, doar că nu înțelege „teatrul care se joacă”, trăgându-se clopotele la moartea celui care a distrus biserica; același care urăște pe regi, dar l-a decorat pe regele Mihai cu cea mai înaltă decorație. Gheorghe Vieru (n. 1908), fost membru P.N.Ț., din Ștefănești – Trușești, a produs următoarea analiză: „La drept vorbind, Stalin n-a fost decât un dușman al bisericii, nu a fost decât un ateu, care nu a crezut în nimic. Mă mir cum au mai dat ordin ca să-i tragem clopotele și să-i facem parastas, pomenindu-l. Noi știm că este oprit a te ruga la Dumnezeu pentru păgâni”.

Unii au făcut haz de situație. Eugenia Borș (n. 1887), casnică din Dorohoi, a spus că pune doliu la mătură. Simion Natansohn (n. 1907), fost ziarist din Botoșani, glumea că „a murit Stalin și nu mi-a lăsat mie mustața”. Vladimir Simota (n. 1910), fost țărănist din Rădăuți, a fost auzit de un informator al Securității spunând un banc despre moartea lui Stalin. Ioan Alexandroaei (n. 1911), pensionar din Todireni – Trușești, a apelat la imprecății din registrul pornografic la adresa comuniștilor.

²²² „Notă informativă”, în A.N.R., fond 3 – C.C. al U.T.M., dosar nr. 47/1953, ff. 74-79.

Optimismul făcea regula. Cristofor Popovici (n. 1906), membru al Frontului Plugarilor din Botoșani, considera că „a murit Stalin, a murit și răul” și credea că „lucrurile se vor schimba complect”. Ioan Vasiliu (n. 1921), fost cadru militar, din Botoșani, se aștepta la schimbări la nivel internațional, înlocuitorii lui Stalin trebuind să înțeleagă că toată lumea este contra U.R.S.S. Eugen Cristea (n. 1896), fost comerciant din Rădăuți, observând că milioane de oameni au suferit din cauza lui Stalin și că închisorile sunt pline în vreme ce se vorbește despre pace, anticipa că moartea lui Stalin „va duce la grăbirea eliberării noastre”. Baftiar Murtezan (n. 1907), comerciant turc mutat în România, la Câmpulung, a spus că nu are motive să plângă pe unul care a umplut închisorile. Constanța Botez (n. 1895), casnică din Fălticeni, cu soțul în închisoare, după ce puncta „Bine că a crăpat Stalin”, spera că „acum îi va da drumul și bărbatului meu”.

Au fost și unii care au îndemnat la ponderare. Ion Deșliu (n. 1902), din Rădăuți, recomanda: „Tăcere și răbdare. Odată și odată totul este trecător”. Mircea Costineanu (n. 1907), din Câmpulung, semnalat cu activitate în „Sumanele negre”, a recomandat la răndu-i tăcere, „căci mulți vor fi arestați”. Traian Franc (n. 1901), colonel în rezervă din Dorohoi, știind să decripteze mesajele partidului despre „întărirea vigilenței”, profetea: „veți vedea că bandiții ăștia au să facă arestări”.

Cea mai interesantă observație i-a aparținut lui Moses Kornblitt (n. 1914), comerciant din Rădăuți, fost președinte al organizației sioniste de tineret Bethar. Acesta a afirmat: „S-a dus Stalin și în curând vom scăpa de toți comuniștii, acesta este începutul sfârșitului”²²³.

Concluzii

Da, într-un fel se poate spune că atunci a fost începutul sfârșitului comunismului. Charisma partidelor comuniste a intrat, după moartea lui Stalin, într-o fază de rutinizare care a provocat dezangajarea progresivă a celor mai mulți dintre cei care le-au sprijinit, până la prăbușirea din 1989²²⁴. Dar va mai dura mult până când oamenii se vor vedea eliberați de comunism.

Până una alta, regimul comunist din România se pregătea în martie 1953 pentru eternitate. În ședința Biroului Politic al P.M.R. din 12 martie, urmând un model sovietic, au fost luate mai multe măsuri pentru „eternizarea memoriei tovarășului Stalin”. Concret, mai multe instituții și obiective economice au primit numele liderului sovietic: Combinatul Poligrafic Casa Scânteii „I. V. Stalin”, Combinatul Chimic „I. V. Stalin”, Academia Militară „I. V. Stalin”, o expoziție devenea „Muzeul V.I. Lenin – I.V. Stalin, de pe lângă C.C. al P.M.R.”. Mai multe monumente dedicate lui Stalin urmau să fie ridicate în marile orașe²²⁵, dar apariția Raportului lui Hrușciiov din 1956 a schimbat radical situația. În timpul ședinței din 12 martie, pentru a evita „o ploaie de denumiri” cu numele lui Stalin, Dej a intervenit ponderator, pentru ca „eternizarea” să nu se banalizeze. Dar, mai mult decât atât, Dej făcea atunci, după cum bine s-a observat, un

²²³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar D 8753, ff. 72-93.

²²⁴ Aceasta este teza lui Stephen Kotkin, în *Societatea necivilă. Anul 1989: implozia structurilor comuniste*, cu o contribuție de Jan T. Gross, cuvânt înainte de Vladimir Tismăneanu, traducere Cătălin Cîndea, Curtea Veche, București, 2010.

²²⁵ „Protocol nr. 8 al ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R.” din 12 martie 1953, în Camelia Moraru, Constantin Moraru, *op. cit.*, pp. 185-188; Gabriel Catalan, „Martie 1953 – «Eternizarea» memoriei tiranului Stalin”, în Romulus Rusan (ed.), *Anii 1949-1953*, pp. 60-65.

veritabil exercițiu de „machiavelism revoluționar”²²⁶. Liderul comunist român dădea semne de angajare într-un efort de consolidare a puterii personale, după eliminarea rivalilor din partid, și de autonomizare a sferei de acțiune în raport cu influența mereu neliniștitoare a Moscovei. Perfecționându-și arta antifrazei, Dej, deși aparent se opunea cultului personalității, a dat semnalul pentru translarea cultului dinspre Stalin spre propria persoană.

După moartea lui Stalin, unele schimbări au venit rapid, altele gradual, până spre 1956. Colectivizarea a fost întreruptă, Canalul a fost închis, coloniile de muncă au fost desființate oficial, ritmul arestărilor a scăzut simțitor, măsurile de „raționalizare” au fost relaxate²²⁷, nivelul de trai s-a îmbunătățit cât de cât, iar relațiile internaționale erau contaminate de spiritul Genevei.

După 1953, comunismul românesc a intrat, păstrând conceptualizarea lui Priestland, într-o scurtă fază de **elitism scientist**. Partidul a păstrat rolul de coordonator al schimbării, dar a scăzut presiunea asupra societății, concentrându-se pe obiective economice, gradualism și cooptare. Lucrurile aveau să se schimbe, din nou, dramatic, din toamna anului 1956, odată cu reprimarea revoluției din Ungaria și ecurile represive din România.

²²⁶ Bogdan Cristian Iacob utilizează această formulă a lui E. A. Rees pentru a caracteriza comportamentul lui Dej, la ședința din 12 martie 1953 și în general: „Scump general al neamului românesc”: Spectrele lui Stalin, în *Contributors*, 8.03.2013, accesibil la adresa <http://www.contributors.ro/dosarstalin/%E2%80%9Escump-general-al-neamului-romanesc%E2%80%9D-spectrele-lui-stalin/>, 27.03.2013.

²²⁷ Pentru aceasta, vezi, de exemplu, Florin Abraham, „Atitudini politice ale puterii comuniste față de problemele populației după moartea lui Stalin”, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 30-31, 1-2/2001, pp. 140-146.